

Zgodovina Srednje šole Veno Pilon Ajdovščina

Ajdovska gimnazija ima korenine v povojni nižji gimnaziji, v šolskem letu 1951/52 pa je začela delovati tudi višja gimnazija. 1959 leta so gimnazijo ukinili, nadomestila jo je ekonomska šola, ustanovljena leta 1957. 1968 leta se ta program prenese v Novo Gorico. Ponovno uvajanje gimnazije sega v leto 1964. Pomembni leti v kroniki naše šole sta leto 1971, ko šola dobi ime po ajdovskem rojaku Venu Pilonu, slikarju in grafiku in leto 1982, ko se šola seli v nove šolske prostore na današnji lokaciji. Spremembe programov je bilo še kar nekaj: povzročilo jih je pomanjkanje dijakov in s tem ukinjanje programov in uvajanje novih programov; nekatere spremembe pa so bile odraz družbenega razvoja in spremembe šolskega sistema. Nekaj pomembnih mejnikov v pestri zgodovini naše šole:

- 1972 leta je bila ustanovljena Poklicna gradbena šola,
- 1981 leta je bila z uvedbo usmerjenega izobraževanja ukinjena gimnazija in izobraževali smo poklice za potrebe gradbeništva,
- 1985 leto prinese šoli dva nova programa: naravoslovno matematično tehnologijo, kot naslednico gimnazije in tekstilni program, ki se v današnjem času izteka,
- 1990 leto - ponovno uvede gimnazijo, ki obstaja še danes,
- 1996 leta lahko dijakinje poklicne tekstilne šole nadaljujejo šolanje na poklicno - tehničnem programu Konfekcijski modelar,
- 1998 se zgodi še zadnja sprememba- pridobimo srednji strokovni program Predšolska vzgoja.

SPREHOD SKOZI PRETEKLOST SREDNJE ŠOLE V AJDOVŠČINI

Avtor: © Vlasta Tul

Čas pred prvo svetovno vojno

Če začnemo našo pripoved v drugi polovici 19. stoletja, nam pogled v preteklost nekoč ločenih krajev Ajdovščine in Šturij daje podobo gospodarsko vse močnejšega in industrijsko razvijajočega se okolja. Tudi kulturna in narodnoprebudna raven prebivalstva sta bili na zavidljivi višini, saj je bila čitalnica v Ajdovščini ustanovljena že leta 1863, nastajala pa so tudi številna druga društva, ki so pokrivala širok spekter dejavnosti, pogosto prepletene z različnimi političnimi usmeritvami. V obdobju pred prvo svetovno vojno je imelo veliko zaslug za bogat kulturni razcvet tudi učiteljstvo, ki je izobraževalo otroke v ajdovski in šturski šoli, poleg tega pa se dejavno vključevalo in tudi organiziralo različne dejavnosti v obeh krajih. Žal pa je bilo moč v domačih šolah pridobiti le najosnovnejša znanja, kdor je želel in zmogel več, je moral v zahtevnejše šole v Gorico, Postojno, Ljubljano in še dlje. Precej izobražencev se je nato vračalo v domači kraj na razne položaje v upravi in gospodarstvu, prihajali pa so tudi izobraženi tujci. Skoraj sleherni je bogatil in popestril tudi kulturno in politično življenje Ajdovščine in Šturij. Čeravno imata ljudski šoli obeh krajev častitljivo tradicijo, pa se je ponudila možnost za kaj več kot le osnovnošolsko izobrazbo v domačem kraju šele z ustanovitvijo Obrtne nadaljevalne šole leta 1910. Njen glavni organizator, učitelj in ravnatelj Pavel Plesničar, je bil do tedaj učitelj na ajdovski ljudski šoli. Obrtna nadaljevalna šola je do prenehanja dela leta 1914, zaradi izbruha prve svetovne vojne, vzgojila vrsto obrtnikov različnih strok. V zadnjem šolskem letu je izobraževala tudi dekleta. Gojenci so se izobraževali predvsem za ključavničarje, krojače, čevljarje, trgovce, mizarje, sedlarje, peke, tesarje in kovače. Prva svetovna vojna je preusmerila pozornost ljudi na osnovna vprašanja preživetja. Njen konec je prinesel velike spremembe.

V italijanski državi

Vključitev v novo italijansko državo je že kmalu pomenila konec slovenskih šol in njenega učiteljstva ter nadomestitev z italijanskim. Zanimivo je, da so italijanske oblasti v prvih povojnih letih razmišljale o postavitvi slovenskega učiteljskega in gimnazije v Ajdovščini. Po prvi svetovni vojni namreč niso dovolile obnovitve delovanja slovenskih srednjih šol v Gorici, ker so se bale prevelike koncentracije slovenskega učiteljstva in dijakov v mestu, temveč so odprle učiteljske in dijaške domače v odmaknjem Tolminu. Obotavljanja tamkajšnjih lokalnih oblasti pri zagotovitvi ustreznih prostorov za ustanovo, poleg tega pa tudi nezadovoljstvo slovenskega prebivalstva zaradi zavlačevanja pri organiziranju šole v novi državi, so privedli italijansko oblast do razmišljanj, kako kompromisno rešiti vprašanje. Predlagale so preselitev učiteljskega domača iz Tolmina v Ajdovščino, kjer naj bi odprli še licej-gimnazijo. Proti tej nameri naj bi nato prevladali predvsem argumenti, da je Ajdovščina premočen protiitalijanski center, da pa tudi ta nima primernih prostorov za šole in za bivanje učiteljev ter učencev. V italijanskem obdobju je v Ajdovščini delovala neke vrste strokovna dopolnilna šola oziroma dveletni tečaj kmetijskega tipa (Corso secondario d'avviamento professionale a tipo agrario). Obiskovalo jo je 50 do 60 učencev obeh spolov v vsakem letniku. V njej so izpopolnjevali znanje pridobljeno v osnovni šoli, se učili italijanščine, zgodovine in fašistične kulture ter petja, dekleta ročnih del in gospodinjstva, fantje pa predvsem kmetijskih opravil. Obiskovali so jo otroci, ki še niso izpolnili formalne šolske obveznosti, stari od 11 do 14 let. Šola, ki pa je nekoliko presejala osnovnošolsko raven in je bila ustanovljena okrog leta 1920, je bila pravzaprav obnovljena obrtna šola iz avstroogrskega časa. V italijanski državi je dobila naziv Scuola complementare per apprendisti (generale), bila je torej splošna obrtna nadaljevalna oziroma vajenska šola, ki je delovala do leta 1943. Izobraževala je fante in dekleta za različne obrtne poklice, potem ko se že končali osnovnošolsko obveznost. Pouk je potekal ločeno za posamezne stroke v prostorih osnovne šole, nato v stavbi sodišča, ki je bilo takrat v gradu. Poleg strokovnih predmetov (knjigovodstvo, računovodstvo, tehnično risanje...), so precej pozornosti posvetili tudi učenju italijanskega jezika.

Prvo obdobje po drugi svetovni vojni

Nekaj povsem novega je prineslo obdobje po drugi svetovni vojni. Ajdovščina je postala 5. maja 1945 prizorišče ustanovitve prve povojne slovenske vlade, nato pa s postavitvijo uradov Poverjenišva Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora (PPNOO) za dve leti upravno in politično središče dela Primorske, ki je po vojni pripadla nadzoru in upravi jugoslovanske vojske. V kraj se je razen slednjega naselilo tudi veliko uradnikov in izobražencev. Poleg intenzivnega političnega življenja je doživel tudi kulturni preporod, ki se je razodeval v ustanavljanju številnih društev, ki so pogosto prirejale nastope, kot bi hotela nadoknaditi vse zamujeno v dolgih letih italijanske oblasti. Med dejavnimi člani, nosilci pobud, mentorji pevskih, dramskih skupin, krožkov in podobno zasledimo številna imena učiteljev. Učiteljskega kadra je sicer primanjkovalo, vendar se je že kmalu krepil predvsem z vračanjem prisilno izseljenih slovenskih učiteljev iz notranjosti Italije, s prebeglimi, ki so med obema vojnama našli zatočišče v Jugoslaviji in z novimi, ki so pridobivali znanja na učiteljskih tečajih že med vojno in takoj po njej. Spremembe so se odražale tudi na področju vzgoje in izobraževanja. Potem, ko je zaradi vojnih razmer pouk v Ajdovščini in Šturjah potekal s prekinitvami, zdaj pod eno, zdaj drugo politično oblastjo, so ga že prvi teden po koncu vojne organizirali za šolsko leto 1944/1945. Julija in avgusta 1945 so v Ajdovščini potekali večerni izobraževalni tečaji, pripravljali tečaji za vstop na srednjo šolo in tečaj slovenščine za mladino, ki je obiskovala le italijansko šolo. Čeravno sta bili naselji uradno združeni šele januarja 1953, je z novim šolskim letom 1945/1946 osnovnošolski pouk potekal v Ajdovščini za oba kraja. Poslopje šturske šole pa so namenili novoustanovljeni nižji gimnaziji, čeprav so sprva razmišljali tudi o njeni namestitvi v vojašnicah na Palah. Za ustanovitev nižje srednje šole je že konec poletja PPNOO zadalžil Krajevni narodnoosvobodilni odbor (KNOO) Ajdovščina naj pripravi prostore za šolo in internat. Po ogledu prostorov je komisija predlagala staro šolo v Šturjah, za internat pa sosednjo Čermeljevo hišo. Za dijaški dom so nato preuredili stavbo nekdanje barvarnice

("farberaj") ob Hublju na Goriški cesti in ga odprli januarja 1946.

Nižja gimnazija Ajdovščina (1945/46-1957/58)

Z ukazom PPNOO za Slovensko Primorje je bila 28. septembra 1945 ustanovljena nižja gimnazija v Ajdovščini, ki jo lahko štejemmo za enega predhodnikov današnje Srednje šole Venca Pilon Ajdovščina. Ajdovci so sicer pričakovali več in v soglasju z Okrajnim narodnoosvobodilnim odborom (ONOO) za Vipavsko zaprosili PPNOO še za višje razrede gimnazije, a takrat niso uspeli. Vedoželjni domačini so morali tako še naprej po več znanja v druge kraje. Največ se jih je po letu 1945 odločalo za višje razrede goriške in postojnske gimnazije ter za tolminsko učiteljsko, za tehniške šole v Ljubljani, nato pa od leta 1947, ko je po vzpostavitvi meje Gorica ostala na italijanski strani, še za novoustanovljeno popolno šempetrsko gimnazijo. V prvih povojnih letih pa je tudi ustanovitev nižje gimnazije pomenila veliko za Ajdovščino in njeno širšo okolico. Nižja gimnazija je bila namreč boljše izhodišče za nadaljnje študije. Učenci, ki so opravili štiri razrede osnovne šole, so se do starosti štirinajstih let, ko so izpolnili šolsko obveznost, lahko vpisovali na različne šole. Na razpolago so imeli višje razrede osemletke, oziroma od leta 1947 in nekaj nadaljnjih let sedemletke, nižje strokovne šole in nižje gimnazije. Nižje gimnazije so imele status nižje srednje šole. V krajih kjer jih ni bilo, so imeli tako vlogo višji razredi osnovnih šol. Kjer so odprli nižje gimnazije, so postopoma ukinili višje razrede osnovne šole. Tako se je zgodilo tudi v Ajdovščini. V nižjo gimnazijo so bili sprejeti učenci stari najmanj 10 let in so opravili četrti razred osnovne šole vsaj z dobrim uspehom. Veljavni šolski predpisi so določali le najnižje število otrok za katero so lahko odprli razred nižje gimnazije (za prvi in drugi 30 otrok, tretji in četrti 25, vsi višji pa vsaj 20), določitev najvišjega števila pa je bilo prepuščeno ravnatelju, glede na prostore in razpoložljive učne moči. Ker je ajdovska nižja gimnazija zajemala v začetku širši šolski okoliš, se je v njenih prvih razredih s štiri do pet vzporednicami trlo tudi po 60 otrok. Nižji oddelki so bili sprva ločeni po spolu, pozneje pa so bili razredi mešani. Nadaljnje izobraževanje so si dijaki zagotovili po končanem četrtem letniku nižje gimnazije in z uspešno opravljenim nižjim tečajnim izpitom, imenovali so ga tudi mala matura. Najperspektivnejša možnost se jim je odpirala z vpisom na višjo gimnazijo. Mala matura je bila zahtevna, sestavljena iz pisnega in ustnega dela, sprva iz slovenskega jezika, matematike, zemljepisa in zgodovine, pozneje se je predmetnik nekoliko spremenil. Pri končnem uspehu so upoštevali tudi zaključne letne ocene iz letnega spričevala. 12 Gimnazije so bile namenjene le najsposobnejšim, torej izbrancem, zato so veljale za elitne in novemu političnemu sistemu niso najbolj ugajale. Po eni strani so zato bolj spodbujali in priporočali vpisovanje mladine v nižje in srednje strokovne šole, ki so bile za večino otrok lažje. Na podlagi povojnega petletnega gospodarskega plana (med leti 1947 in 1951) so namreč nameravali v sistem izobraževanja zajeti čim večje število otrok. Po drugi strani pa ločevanje med dijaki ni bilo skladno z usmeritvami novega časa, zato so jih poskušali med seboj kar se le da izenačiti. Pojavljale so se zamisli o prilagajanju, oziroma zniževanju kriterijev za vpisovanje na gimnazije. Niso pa se strinjali z vpisovanjem na gimnazijo v vsakem primeru. Veliko otrok je namreč hodilo v šolo, tudi v nižje gimnazije, zgolj zato, da so izpolnili šolsko obveznost, niso pa kazali nikakršnega zanimanja za pouk, tako da so bili izostanki in prekrški na dnevnem redu. Ukori in opomini učiteljev so bili pogosti, uspeh otrok pa je v prvih razredih tudi na ajdovski nižji gimnaziji redko presegel 50 odstotkov. V vsesplošnem povojnem pomanjkanju je obiskovanje šole pomenilo tudi prejemanje živilskih nakaznic, kar je bil tudi eden razlogov, da so šolo obiskovali slabi

učenci, ki so že izpolnili svojo šolsko obveznost. Zavedajoč se problema so šolniki iz Ajdovščine na eni izmed sej poleti 1951 menili, da je treba omejiti vpisovanje otrok v gimnazije le zaradi zagotovljene oskrbe in naj se le-ti raje vključijo v "delovni proces na prioritarnih projektih kapitalne izgradnje."

Ker do 28. septembra 1945 v Ajdovščini niso uspeli zagotoviti ustreznih prostorov za novoustanovljeno nižjo gimnazijo, so njeno odprtje preložili. Slavnostni začetek je tako potekal z mašo 21. oktobra 1945 ob 9.00 in s slovesnostjo v Bratinovi dvorani istega dne ob 10.30. Naslednji dan naj bi se, kakor po vseh srednjih šolah na Primorskem, začel redni pouk, vendar so ga morali zaradi neurejenih prostorov spet prenesti. Zaradi tega bi skoraj prišlo do selitve gimnazije v Vipavo, kjer je krajevna uprava zagotavljala ustrežnejše prostore v nekoliko prostornejši stavbi osnovne šole, za dijaški dom, ki ga v Ajdovščini še vedno niso odprli, pa so dali na razpolago celo vipavski grad. S selitvijo se je strinjala tudi komisija zadolžena za izbiro prostorov na čelu z ravnateljem gimnazije, preprečil pa jo je po vsej verjetnosti protest staršev srednješolskih otrok iz Ajdovščine naslovljen na odsek za prosveto pri Poverjeništvu PNOO.¹⁵ Za odmik začetka dela ajdovske nižje gimnazije so bili krivi tudi naknadni vpisi in sprejemni izpiti, ki so se zavlekli do konca oktobra. Pouk se je končno začel 19. novembra 1945 v stavbi šturske osnovne šole ob Idrijski cesti. Ravnatelj nižje gimnazije (v dokumentih imenovan tudi delegat) Vladimir Sterniša, je bil polno zaposlen s pripravami. Na šolo in v kraj sam so prišli novi učitelji in profesorji, ki so sooblikovali njegovo povojno življenje. Med prvimi so bili France¹ in Ljudmila Kalin, Marija Nardin¹⁹, Anton Kerkoč, Ivan Strehovec, Franc Ferjančič, Alojz Bizjak in prvo leto tudi Rado Bednaržik. Na nižjih gimnazijah so običajno poučevali absolventi višjih pedagoških šol ali učitelji z učiteljskim, ki so se še naprej šolali. Za ajdovsko nižjo gimnazijo pa je ves čas njenega delovanja veljalo, da je imela nadpovprečno izobražen učni kader s precejšnjim številom profesorjev.

Na nižjo gimnazijo so bili poleg učencev, ki so končali osnovno šolo, sprejeti tudi tisti, ki so v poletnem in jesenskem času obiskovali pripravljalne tečaje in nato uspešno opravili sprejemne izpite. Nekateri pa so opravili izpite čez prvi, drugi in tretji razred in nato redno nadaljevali šolanje. Po vojni je prehod na nov šolski sistem prinesel velike spremembe. Med drugim je bil na višji stopnji osnovne šole in še bolj izrazito na nižji gimnaziji uveden predmetni pouk, ki je nadomestil razrednega. Med nižjo gimnazijo in višjimi razredi osnovne šole so obstajale razlike. Tuj jezik je bil na nižjih gimnazijah obvezen, v višjih razredih osnovne šole pa neobvezen predmet, kar je pomenilo, da ga tam v glavnem niso poučevali, saj ni bilo dovolj učiteljev. Neobvezno so na nižjih gimnazijah poučevali ročne spretnosti, kar je bilo na osnovnih šolah obvezno. Na ajdovski nižji gimnaziji je na željo dijakov v 3. in 4. razredu že v šolskem letu 1945/46 enkrat tedensko poučeval ruščino Vladimir Sterniša. Redno so pouk ruskega jezika vpeljali v šolskem letu 1946/47 in ga poverili prof. Anatolu Krasovskemu. Po prvih petih letih so namesto ruščine, po sporu s Sovjetsko zvezo, začeli počasi uvajati nemščino, ki jo je sprva učil Lojze Primožič, sledila sta Valentin Doljak in Rastislav Slokar. Poleg tega pa so poučevali slovenski jezik, zgodovino, zemljepis, prirodopis, matematiko, fiziko, risanje, petje in glasbo ter telesno vzgojo. Neobvezni predmet, ki pa so ga vsi poslušali, je bil verouk. Dobili so še nekaj

novega učnega kadra: Milana in Leonardo Zadneka²⁹, ki je postal ravnatelj nižje gimnazije, Veljko Hrvatini, Marijo Belič, Irmo Potočnik. Verouk je drugo in obenem zadnje leto, ko je ta predmet vpisan v uradnih evidencah o uspehu učencev, poučeval župnik Bogomir Berce.³⁰ Nekatera imena učiteljev nato srečujemo na šoli še dolgo vrsto let.

Poleg rednega šolskega dela so bili mnogi učenci dejavni tudi pri organiziranju šolskih prireditev in pri prirejanju slavnosti v sodelovanju z drugimi organizacijami in vojsko. Opozoriti velja, da so bili dijaki osnovne šole, nižje, nato tudi višje gimnazije, vajske šole in dijaškega doma vključeni v razne udarniške akcije povojne gradnje in obnove (zbiranje odpadkov, čiščenje ruševin, grobov, priprava kurjave, gradnja zadružnega doma in podobno). Že prvo šolsko leto so ustanovili dijaško knjižnico³¹ in pevski zbor. Dvakrat tedensko so imeli politične ure, na tako imenovanem ustnem časopisu pa razpravljali o dogajanjih v šoli in dijaškem domu. Kot je bilo takrat "moderno" po vseh krajih, tovarnah in organizacijah, so tudi na šoli pridno polnili stenski časopis (stenčas). S šolskim letom 1948/49 se je začelo poučevanje po novem učnem načrtu, ki je vključeval jugoslovanski patriotizem, graditev socializma in doseganje ciljev že omenjene petletke. Učni načrt je od vsakega predavatelja zahteval, da je najaktivnejši bорец proti vsem predsodkom in znanstvenim izkrivljanjem, bорец proti zatiranju mladine in neznanstvenemu razlaganju sveta. Pouk je moral temeljiti na osnovah marksizma in leninizma. Proforski zbor ajdovske gimnazije si je prizadeval izpolnjevati svojo učno-vzgojno dolžnost po teh načelih.³² Morda so upravni organi v tem smislu s šolskim letom 1950/51 naredili nekaj kadrovskih zamenjav. Za šolstvo zadolženi organi na okraju v Novi Gorici so namreč ugotavljali, da je učno osebje na nižji gimnaziji v Ajdovščini politično šibko. Profesorja Milana Zadneka in njegovo ženo Leonardo so premestili v Tomaj, vrzel pa zapolnili z učiteljico, za katero so menili, da je strokovno in ideološko dobra.³³ Poslopje nižje gimnazije je postalo zbirališče in priročen prostor za razne obšolske dejavnosti, sestanke, predavanja, tečaje. V njej je bil na razpolago eden redkih klavirjev, ki jih je premogel kraj, v učilnicah so občasno prirejali razstave, ravnatelj pa je bil celo pripravljen odstopiti prostor za morebitno galerijo, za ustanovitev katere se je zavzemal slikar Venio Pilon. Maja 1950 je bilo v bližini Ajdovščine ustanovljeno več novih nižjih gimnazij. V nižje gimnazije so bile spremenjene sedemletke v Dobravljah, Vipavi in Dornberku. Junija so jim določili šolske okoliše. V območje nižje gimnazije Ajdovščina so poslej sodili okoliši osnovnih šol Ajdovščina, Dol-Predmeja, Lokavec, Podkraj, Budanje, Gaberje, Šmarje, Col, Kovk, Planina in Ustje.³⁴ Naštete osnovne šole pa niso bile primerna osnova za nadaljnje študije, čeprav so učenci na njih lahko izpolnili šolsko obveznost, zato se je veliko otrok odločilo za prešolanje v Ajdovščino. Poleg rednih so potekale tudi večerne delavske gimnazije, uzakonjene s februarjem 1947. Namenjene so bile širokemu krogu zaposlenih, ki so na ta način v krajšem času prišli do potrebne izobrazbe.³⁵ Šolanje so potem lahko nadaljevali na višji gimnaziji ali na delavskih tehnikumih.³⁶ Zanimanje za dodatna izobraževanja je nihalo, čeprav so ga neprestano spodbujali, ker so v te programe vključevali veliko razlag o novem družbenem redu, ki naj bi zgradil osebnosti novega, socialističnega časa. V tem smislu so na gimnaziji pod okriljem krajevnega ljudskega odbora organizirali sicer slabo obiskane politično naravnane "tečaje osvobodilne fronte". Ob nižji gimnaziji je kmalu po koncu vojne začela delovati tudi ljudska univerza, namenjena izobraževanju širokega kroga ljudi.

Vajenska šola za razne stroke Ajdovščina (1945/46-1958/59)

Že v šolskem letu 1945/1946 so odprli tudi triletno večerno obrtno šolo, za učence, ki so zaključili šolsko obveznost in obrtne vajence, ki je delovala dvakrat tedensko po dve uri. Vanjo se je vpisalo tudi nekaj otrok, ki so še obiskovali osnovno šolo.³⁷ Pobudo za njeno ustanovitev je dal šolski nadzornik Jože Trošt, ki jo je nato upravljal in na njej hkrati poučeval slovenski jezik. Računstva jih je učil Vinko Trojer, obrtnega risanja pa Anton Krkoč in tedaj še srednješolec Ivo Kovač.³⁸ Redna šola za učence v gospodarstvu, od leta 1951 Vajenska šola za razne stroke Ajdovščina, je bila ustanovljena s šolskim letom 1949/50 in delovala deset let. Prva upravnica je bila Ljudmila Štuhec, sledil je Franc Šelj nato Anatol Krasovski in nazadnje najdaljše obdobje Milan Robič. Večina predavateljev je delala honorarno, redno le upravnik in zadnjih nekaj let strokovni učitelj Lavoslav Poljanšek. Poleg splošnoizobraževalnih predmetov (računstva, slovenskega jezika, zgodovine, zemljepisa, zakonodaje in gospodarske ureditve FLRJ) so učenci poslušali še strokovne vsebine, v glavnem za lesno, kovinarsko, pa tudi za usnjarsko in gumarsko stroko. Če je bilo za posamezne stroke vpisanih premalo kandidatov, so v šoli v Ajdovščini poslušali le splošne predmete, strokovne pa na tečajih drugih ustreznih vajenskih šol. Izobraževanje je potekalo tri leta. Dva dni v tednu je bil pouk v šoli, štiri pa v delavnicah. Šolo je obiskovalo od 80 do 120 učencev. Sprva so bili v proces izobraževanja vključeni le fantje, ko so sredi petdesetih let odprli še oddelek živilske in fotografske stroke pa tudi nekaj deklet. Pogoji za vpis se je z zakonom o vajencih³⁹ iz leta 1952 zaostrial. Za predizobrazbo se je po novem terjalo vsaj dva razreda nižje gimnazije ali šest razredov osnovne šole, medtem ko jih je prej zadostovalo štiri oziroma pet. Do leta 1955 so opravljali sprejemne izpite, ob koncu izobraževanja pa ves čas zaključne izpite. Praktični del izpita je vključeval izdelek napravljen v delavnici iz stroke, za katero se je vajenec šolal. Večinoma so se učenci - vajenci vzdrževali sami s plačo, ki so jo prejeli po omenjenem zakonu ali s pomočjo staršev, le najrevnejšim je pri študiju z učnimi pripomočki pomagala šola, pri plačevanju hrane pa nekatera večja podjetja. Pred zaključkom šolskega leta so organizirali strokovne ekskurzije, na katerih so se seznanjali s procesi proizvodnje v različnih tovarnah in podjetjih bližnje in daljne okolice. Konec šolskega leta so pripravljali zanimive razstave svojih izdelkov. V šolskem letu 1956/57 je bila ustanovljena taborniška organizacija, bili so tudi aktivni športniki, saj so celo sestavljali mladinsko nogometno ekipo športnega društva Primorje.

Vajenska šola je sprva delovala v stavbi osnovne šole, a jo je morala zaradi visokega števila osnovnošolcev izprazniti. Priskrbeli so ji zelo skromne in skrajno neprimerne prostore pri upravi tovarne Lipa. Do boljših prostorov je prišla po izgradnji nove osnovnošolske stavbe leta 1956, ko je lahko skupaj z nižjo gimnazijo uporabljala staro osnovno šolo. Vse do leta 1958 so načrtovali gradnjo nove šole v katero bi se preselila tudi vajenska šola oblačilne stroke iz Vrhpolja in dijaški dom za vse vajence. Toda tajništvo za šolstvo pri okrajnem ljudskem odboru Gorica (OLO) in Okrajna obrtna zbornica, ki sta bila sprva nosilca spodbudnih sprememb za Ajdovščino, sta si premislila in usmerila vse sile v ukinitve šole in prešolanje učencev v Novo Gorico, kar se je leta 1960 tudi uresničilo.

Gimnazija Ajdovščina (1951/52-1958/59)

Ustanovitev

Po prvem neuspelem poskusu, da bi že leta 1945 odprli tudi višjo gimnazijo, so se nadaljevala prizadevanja za razširitev nižje v popolno gimnazijo. Vloženega je bilo veliko truda. Med drugim se je za razširitev nižje v višjo gimnazijo januarja 1946 zavzel tudi referent za srednje šole pri ministrstvu za prosveto v Ljubljani dr. Fran Novak.⁴⁰ Leta 1947 je stopil v veljavo odlok, ki je šolsko obveznost skrajšal na sedem let, tako je nižja gimnazija ohranila tri letnike, višja pa je enega pridobila in jih je štela pet. Druga pomembna poteza za razširitev nižje gimnazije v višjo je bila prošnja krajanov v začetku leta 1951, naslovljena lokalnim upravnim organom in ministrstvu za kulturo in prosveto v Ljubljani. Zahtevali so odprtje četrtega razreda nižjega gimnazije, ki bi bil obenem prvi razred višje gimnazije.⁴¹ Pobudo so podprli tudi profesorji na šoli, zlasti Anatol Krasovski. Vprašanje odprtja višjih letnikov gimnazije je izpostavil tudi ob obisku republiške šolske inšpekcije na šoli marca 1951. Opozoril je, da je iniciativni odbor staršev za ustanovitev višje gimnazije pripravil prošnjo za njeno ustanovitev, s katero je utemeljil upravičenost zahtev. Vlogo sta odobraval in podprla tudi mestni ljudski odbor Ajdovščina in okrajni izvršni odbor Gorica. Vsi so se strinjali z ugotovitvijo, da je gimnazija v Šempetru premajhna še za dijake iz ajdovskega območja. Zanje pa je bila tudi precej oddaljena, saj so morali nekateri dijaki na pot v šolo že ob štirih zjutraj. Dijaški dom v Šempetru je bil namreč tudi v stiski s prostori in je odklanjal sprejem dijakov, ki so se v šolo lahko pripeljali z vlakom. Pobudniki za postavitve gimnazije v Ajdovščini so poudarjali, da so prometne zveze nekaterih krajev bolj ugodne z Ajdovščino kakor s Šempetrom. Menili so, da bi zato ajdovsko gimnazijo lahko obiskovali tudi dijaki iz nižjih gimnazij Dornberk, Dobravlje in Vipava.⁴² Podčrtali so tudi dobro kadrovske zasedbo in že pripravljen učni prostor. Zahteve staršev je podprl tudi ravnatelj nižje gimnazije v Ajdovščini Lojze Primožič. Republiški šolski inšpektor je bil nad zahtevami presenečen, saj je do tedaj menil, da obstajajo prej težnje po ukinitvi kakor po razširitvi ajdovske gimnazije. Ko je slišal razloge, ki so govorili v prid razširitve, je priznal, da je potreba realna in privolil v morebitne razgovore o tej možnosti, vendar le, če bi višji razredi gimnazije v Ajdovščini postali podružnica šempetrske gimnazije.

Pobuda je obrodila sadove s šolskim letom 1951/52, kar lahko štejemo za začetek delovanja samostojne ajdovske gimnazije na višji stopnji. Po veljavnih pravilih so učenci končanega tretjega razreda nižje gimnazije opravljali sprejemni izpit za prvi razred višje, takrat še petletne gimnazije. Prav v tem obdobju pa se je šolska obveznost iz sedmih spet podaljšala na osem let, tako so šli dijaki, ki so opravili četrti razred gimnazije, s šolskim letom 1952/53 v peti razred, ki je bil v skladu z novimi pravili zopet prvi razred višje gimnazije. Seveda je novoustanovljena šola že v prošnjah za razširitev zagotavljala, da bo četrti letnik nižje gimnazije le eno leto prvi letnik višje gimnazije. Od tedaj dalje je ajdovska gimnazija vsako leto pridobila po en letnik.

Predmet	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Slovenski jezik	6	6	5	5	4	4	4	4
Srbski in hrv. jezik	2	2	2	2	2			
Prvi tuj jezik	3	3	3	3	2	2	1	1
Drugi tuj jezik				4	3	3	3	3
Latinski jezik					2	2	2	2
Psihologija in logika							3	
Uvod v filozofijo								2
Zgodovina	2	3	2	3	3	3	4	3

Temelji državne in družbene ureditve FLRJ								2
Zemljepis	3	2	2	3	2	2	2	2
Prirodopis	3	3	2	3	3	2		2
Geologija z mineralogijo							2	
Matematika	5	5	4	5	4	3	3	3
Fizika			3		2	3	3	4
Kemija			2			3	2	2
Risanje	2	2	2	2	2	2		
Petje	2	2	1					
Telesna vzgoja	2	2	2	2	2	2	2	2
Predvojaška vzgoja					2	2	2	2
Skupno	30	30	30	31	33	33	33	3

Predmetnik četrtega razreda v letu 1951/52 je ustrezal zahtevam, ki so veljale za višje gimnazije. Srbščino ali hrvaščino, ruščino in zgodovino je poučeval prof. Anatol Krasovski, ki je bil hkrati tudi razrednik, slovenski jezik in matematiko prof. Ljudmila Kalin, angleški jezik in zemljepis prof. Alojz Bizjak, prirodopis strokovna učiteljica Srečka Lapajne, risanje in zgodovino umetnosti prof. Ivo Kovač in telovadbo strokovni učitelj Rado Leskovec. V razredu je bilo 22 dijakov in 24 dijakinj, njihov končni uspeh pa kar 95 odstoten. Vsi, tako predavatelji kakor dijaki, so bili izredno motivirani, ker so si prizadevali za pridobitev naslednjega višjega razreda gimnazije. Razrednik je v dnevnik šolskega dela zapisal, da so si dijaki zaslužili nadaljnji študij na višji gimnaziji z upornim delom in bi jim ljudske oblasti morale zagotoviti možnost nadaljnega študija v Ajdovščini: "Obstajanje prvega razreda višje gimnazije v Ajdovščini smo že občutili v letošnjem letu pri raznih javnih prireditvah in splošno v kulturnem življenju našega mesta. Razen tega posamezni dijaki že sedaj kažejo veliko zanimanje za razne znanstvene panoge in te počasi usmerjajo v ta in oni poklic. Iz vsega tega se da sklepati, da za Ajdovščino in Primorsko, ravno tudi za dijake problem višje gimnazije v Ajdovščini postaja vsak dan vse bolj pereč. Razredni in celotni profesorski zbor je lahko ponosen ob zaključku šolskega leta na sedanji četrti razred." Vpeljava višjih razredov ni šla lahko, saj je ministrstvo za prosveto in kulturo julija 1951 odobrilo odprtje le četrtega razreda, naslednje leto pa še petega. S šolskim letom 1952/53 je vodstvo gimnazije prevzel profesor zgodovine David Zupan⁴⁶. Oblasti so še vedno kolebale pri dokončni postavitvi popolne gimnazije v Ajdovščini. O razširitvi je konec marca 1953 razpravljala okrajna komisija sveta za prosveto in kulturo v Novi Gorici. Kljub prvotno drugačnemu mnenju, je nato menila, da bi bila postavitve popolne gimnazije smiselna, ker bi omogočila dijakom, ki so bili v semenišču v Vipavi, študij na popolni srednji šoli. Posvetovala se je tudi s pristojnimi političnimi organi. Prišli so do sklepa, da v primeru, če ne razširijo gimnazije v Ajdovščini, bodo semeniščniki po končani nižji gimnaziji odšli na višjo gimnazijo v Novo Gorico in se nastanili v samostanu na Kostanjevici, kar pa naj bi bilo preblizu meje. Obenem bi se razširili kar v dveh krajih, v Vipavi in v Novi Gorici, kar je bilo za oblasti manj sprejemljivo kakor razširitev gimnazije v Ajdovščini. Tako so bile ovire politične narave rešene, ustrezne odločbe pa še ni bilo. Maja 1953 se je pri predsedniku OLO v Novi Gorici oglasila delegacija prebivalcev Ajdovščine in mu izročila resolucijo, ki so jo podpisali tudi ljudski odbori ostalih gornjevipavskih občin. V njej so zopet opredelili več razlogov za odprtje popolne gimnazije. Ajdovščina je bila močno industrijsko središče s 1300 delavci, po nazadovanju v obdobju

fašizma pa je bila potrebna tudi primerne kulturne prebuje in rasti. V navajanju razlogov so se opirali tudi na dejstva, da so se na italijanski strani nove državne meje krepila gospodarska in kulturna središča, ki so privabljala tudi mlade iz naše strani meje, zato je bilo potrebno pritisk zajeziti z dobrim kulturnim, gospodarskim in političnim delovanjem, kar pa naj ne bi šlo brez trdne podlage v šolstvu - izobraževanju. Ajdovci so bili pripravljene graditi novo gimnazijsko poslopje, saj so analize kazale, da bo prihodnost prinesla dvig števila prebivalstva. Priskrbeti pa so nameravali tudi stanovanja ravnatelju in učnemu osebju. Na ravni okraja so poskušali izboljševati prometne povezave med kraji. Dijaški dom je bil sicer dobra rešitev, vendar so stroški zanj tako državo kakor posameznika vedno bolj bremenili, zato je potem, ko so v prvih povojnih letih vanje skušali spraviti čim več mladih, začelo prevladovati mnenje, da je treba gimnazijo postaviti tja, kjer je mladina. Sklep o ustanovitvi popolne gimnazije v Ajdovščini je 2. septembra 1953 izdal Okrajni ljudski odbor Gorica z veljavnostjo s 25. avgustom 1953. Šele 1. oktobra 1953 je republiški svet za prosveto in kulturo končno dovolil odprtje nadaljnjih višjih letnikov gimnazije v Ajdovščini, vendar še vedno z določenimi pogoji. Šola je bila dolžna v tekočem letu dograditi učne prostore, urediti knjižnico, dopolniti učila in opremo ter obdržati dovolj ustrezno usposobljenega kadra.

Od začetkov do zatona

V šolskem letu 1952/53 je imela ajdovska gimnazija pet letnikov od osmih možnih. V peti razred gimnazije se je lahko vpisal kdor ni imel več kakor 17 let in je uspešno opravil malo maturo. V njem so poleg slovenščine, srbsščine ali hrvaščine, ruščine in angleščine poučevali tudi latinščino, kar je bila obveza za višje gimnazije. Razred je obiskovalo 38 dijakov, dekleta in fantje so bili v enakem številu. Po ohranjenih evidencah bi lahko sklepali, da so le trije dijaki stanovali v dijaškem domu, eden pa v malem semenišču v Vipavi. Med vsemi generacijami prvega obdobja delovanja gimnazije je bilo kar nekaj semeniščnikov. Iz razprav lokalnih partijskih forumov izvem, da so jim le-ti povzročali težave, saj so morali budno paziti, da "precej močni element semenišča iz Vipave", ne bi prišel do popolnega izraza. Njegova protitež naj bi bila močna mladinska organizacija na gimnaziji, leta 1956 se je šest dijakov tudi včlanilo v partijsko organizacijo v Šturjah, in "budnost" profesorjev, da bi preprečevali "nepravilni vpliv posameznikov". V šolskem letu 1954/55 so na šolah z imenovanjem šolskih odborov uvedli družbeno upravljanje. Do tedaj so že od leta 1945 šolsko delo spremljali roditeljski sveti, organi, ki so jih sestavljali zastopniki šole, staršev, upravnih in političnih oblasti. Še bolj neposredno pa so se z delom šole ukvarjali šolski odbori. Člane so imenovali ljudski odbori, z območja kjer je delovala šola. Sestavljeni so bili iz zastopnikov upravnih in političnih organov, staršev in so skupaj z učiteljskim oziroma profesorskim zborom ter ravnateljem upravljali s šolo. Ukvarjali so se predvsem s konkretnimi materialnimi, socialnimi in vzgojnimi problemi šole. Vodstvo ajdovske gimnazije z izborom zunanjih članov ni bilo najbolj zadovoljno, saj so bili le-ti spričo vsestranskih obremenitev, premalo aktivni pri reševanju njenih problemov. V nižjih razredih gimnazije so leta 1953 uvedli pouk moralne vzgoje, ki jo je običajno poučeval razrednik. Pri tem pouku so reševali sprotne šolske in zunajšolske probleme razreda. V višjih razredih gimnazije so imeli mladinske ure, kjer so se pogovarjali o skupnih problemih. Na podlagi predmetnika za gimnazije iz leta 1954/55 so se v višjih razredih gimnazije učili tudi temeljev družbene in državne ureditve Ljudske republike Jugoslavije. Pouk se je navadno začel drugi teden septembra. Zimske počitnice so trajale štirinajst dni, večkrat se je zgodilo, da je pouk odpadel zaradi slabega vremena, predvsem burje, ki je dijakom iz oddaljenih krajev onemogočila prihod v šolo. Običajno so prirejali jesenske in pomladne krose, se predvsem s telovadnimi nastopi vključevali v praznovanje dneva republike, 1. maja, obletnic ustanovitve prve povojne slovenske vlade 5. maja in Titove štafete. Bili so zelo aktivni na kulturnem področju, in imeli močno strokovno oporo v mentorjih, ki so bili tudi sicer dobri kulturni animatorji v Ajdovščini (Ivo Kovač, Ljudmila Kalin, Alojz Bizjak, Cene Matičič). Dijaki so imeli manjšo kulturno skupino s pevskim zborom. S sporedom pesmi so nastopali tudi na radiu, na radijski postaji v Ajdovščini. Z dirigentom in učiteljem fizike in matematike Cenetom Matičičem so veliko gostovali po primorskih krajih. Povezovalc na koncertih je bil pogosto slavist Pavle Vozlič. Tako so oktobra 1954 navezali stike z idrijsko gimnazijo, kar se je v drugem obdobju delovanja gimnazije še okrepilo. S

pevskim zborom so tudi veliko potovali, celo do Črne gore. Poleti so se udeleževali počitniškega letovanja. Najpozneje od leta 1951 dalje je bila dejavna tudi taborniška organizacija Mladi bori. Kakor je določal šolski pravilnik o dijaških dolžnostih in pravicah, so morali le-ti šolo obiskovati urejeni, čisti in dostojno oblečeni. Za red in snago v razredu sta skrbela vsak teden po dva reditelja. Kajenje v šoli je bilo prepovedano, pri čemer je bilo za mlajše od 15 let to določilo še strožje. Dijaki niso smeli popivati in igrati za denar. Krajevni svet za prosveto in kulturo je v sodelovanju s šolskim odborom določil "horo legalis". Učenci srednjih in strokovnih šol so lahko obiskovali večerne kulturne prireditve le v spremstvu staršev ali njihovih namestnikov. Učenci nižjih šol so smeli na predstave le ob nedeljah popoldne.

V primerih, ko se je učni uspeh poslabšal, so dijakom še bolj omejili gibanje. Predvsem so bili po mnenju profesorskega zbora problematični nekvalitetni filmi, ki so jih predvajali v ajdovski kinodvorani, pri katerih naj bi dijaki tratili le čas in denar. Za gimnazijo v Ajdovščini je še izraziteje kakor za druge šole veljal strog red, saj se je nadzornik, ki je leta 1954 obiskal šolo čudil nad pretirano "militarističnim redom".

Roki za pisanje šolskih nalog so morali biti določeni pravočasno, vsaj tri dni prej, na teden pa so jih lahko pisali tri in sicer le eno na dan. Razred je izdelal kdor ni imel negativnih ocen. Popravni oziroma ponavljalni izpit so lahko opravljali iz dveh predmetov. En letnik je dijak lahko ponavljal le enkrat. Strog red je bilo zavoljo preštevilnih in močno zastopanih nižjih razredov gimnazije, težko vzdrževati. Pouk je na gimnaziji potekal v dveh izmenah, dopoldanski se je začel ob 8.00, popoldanski ob 13.30. Stavba je bila pretesna za 13 razredov s čez 400 učenci na nižji in višji stopnji. Prostih učilnic na gimnaziji bi brez skrbne organizacije dela primanjkovalo, saj so nudili gostoljubje tudi raznim tečajnikom (delavci, obrtniki, oficirji). Razmišljali so o gradnji nove zgradbe, vse več glasov pa je terjalo tudi ustrežnejše prostore za dijaški dom. Ne eno ne drugo pa se tedaj še ni uresničilo. Delno olajšanje je maja 1956 prineslo dokončanje nove osnovne šole, takrat sta se dva razreda nižje gimnazije preselila v staro ajdovsko osnovno šolo.

Primanjkovalo je tudi učbenikov, zato so morali dijaki večino vsebin učnih ur zapisovati sami. Učbenike so sicer kupovali tudi za šolsko in profesorsko knjižnico, vendar so po en učbenik največkrat uporabljali tudi po štirje dijaki. Že kmalu pa so za dijake organizirali številne ekskurzije in izlete, na katere so jih vodili predvsem razredniki pa tudi profesorji predmetov, ki so obravnavo snovi dopolnili s praktičnim doživljanjem. Večkrat so jih peljali v Ljubljano v razne kulturne in umetniške ustanove, na ogled domačih znamenitosti po vsej Sloveniji in v tovarne, da so jih seznanili tudi s procesi proizvodnje, slednjih možnosti so imeli v obilju kar v Ajdovščini. Ob športnih dnevih so se podali v bližnje kraje ali vzpetine, konec šolskega leta pa so najpogosteje pripravili dvodnevni izlet na morje. Gimnazijci so bili znani kot uspešni športniki, v gimnazijo segajo tudi korenine ajdovskega rokometu, ki naj bi ga tam začeli organizirano igrati leta 1953. Pereč problem je pomenilo za šolo pogosto menjavanje učiteljev, manj pa njihovo pomanjkanje. S spreminjanjem predmetnikov so bili včasih prisiljeni tudi v kakšno improvizacijo, zlasti pri pouku tujih jezikov. S šolskim letom 1955/56 so na višji stopnji gimnazije namesto angleščine uvedli pouk francoščine. Sprva jo je poučeval kar učitelj fizike Cene Matičič, potem pa profesorica Alojzija Brus, ki je bila predvsem iz političnih razlogov premeščena iz gimnazije v Novi Gorici. Tu je nato namesto Pavleta Vozliča poučevala še slovenščino. Tega leta je iz predmetnika izpadla tudi latinščina in so jo poučevali le fakultativno. Zaradi preskromnega zanimanja so jo ob polletju popolnoma opustili. V nižjih gimnazijah je nemški jezik postopno zamenjevala angleščina, na višji gimnaziji pa je bila po nekaj letih spet vpeljana nemščina namesto angleščine. Politični sistem v novi državi je bil naklonjen delavcu - neposrednemu proizvajalcu in zato tudi šolam, ki so jih pripravljale na delo. Na sestankih političnih, upravnih in tudi šolskih organov je zato vse več kritike letelo na račun gimnazije, češ da učence preveč obremenjuje le s fakti in premalo s sodobnim napredkom družbe, tehnike, umetnosti. Preveč naj bi bilo knjižnega in teoretskega in premalo praktičnega znanja. Pojavilo se je celo vprašanje ali ne bi v zadnjih letnikih gimnazije prešli k poklicnemu usmerjanju in morda spremenili gimnazijo v neke vrste polstrokovno šolo. K sreči so se zagovorniki gimnazije zavzemali za njen dvig na raven zahtevne izbirne šole poudarjali njen pomen pri temeljiti pripravi za študij na univerzi in ta je sprva tudi prevladal. Kritike pa niso ostale brez odmeva. Posledica je bila že kmalu prepoznavna v reformi šolstva, ki je s šolskim letom 1959/60 prinesla odpravo mature in uvedbo zaključnega izpita.

Prvi maturantje z veliko maturo so iz gimnazije izšli leta 1956. Razrednik je bil Lojze Bizjak. Triindvajset dijakov je junija opravljalo pisni in ustni del mature. Pisni del, ki je potekal v treh zaporednih dnevih, je obsegal naloge iz slovenskega jezika (na izbiro sta bila dva naslova - temi), matematike in angleščine. Ustni izpit so opravljali iz slovenskega jezika s književnostjo jugoslovanskih narodov, angleščine in matematike, po izboru pa še fiziko, biologijo, zemljepis in kemijo. V treh dneh je komisija izprašala po štiri kandidate dopoldne, tri pa popoldne. Petnajst kandidatov je bilo uspešnih, šest se jih je moralo pripraviti na popravni izpit, dva pa sta morala maturo ponavljati. Konec avgusta je maturo opravljalo petnajst dijakov, trije niso bili uspešni, konec naslednjega šolskega leta 1956/57 je maturo opravilo štirinajst dijakov, jeseni pa so "zrelost in sposobnost za študij na univerzi in drugih visokih šolah" priznali še devetim kandidatom. Zaključek šole so spremljale prireditve v zvezi s simboličnim uničenjem negativne ocene - "cveka". Običaji so se nato ohranjali in dopolnjevali iz generacije v generacijo.

Zadnji dve leti prve ajdovske gimnazije

Šolsko leto 1957/58 je bilo zaznamovano s počasnim odmiranjem ajdovske gimnazije, saj je OLO Gorica že 23. maja 1957 izdal odločbo o njeni ukinitvi. Zato od takrat niso več vpisovali v peti razred (prvi razred višje) gimnazije. Kakor je bila z malim semeniščem v Vipavi povezana ustanovitev gimnazije v Ajdovščini, je nanj vezana tudi ukinitve, saj so se prav zato verske oblasti odločile avgusta 1957 v Vipavi ustanoviti srednjo versko šolo. Predvideno je bilo, da bo šola nehala delati v šolskem letu 1959/60, ko naj bi jo zaključili zadnji vanjo vpisani dijaki, dejansko pa se je to dogodilo že leto prej. V Ajdovščini je namreč s šolskim letom 1957/58 začela z delom srednja ekonomska šola, ki je zaradi visokega vpisa potrebovala vse več prostora za svoje delovanje. Hkrati je vest o ukinitvi gimnazije sprožila tudi val prošenj učiteljev za premestitve. Veliko jih je začelo honorarno poučevati na ekonomski šoli. Odšel je tudi ravnatelj David Zupan, zato je vodstvo za leto dni prevzela Mira Novak, ki je do takrat poučevala na tolminskem učiteljišču. Maturo je v junijskem roku leta 1958 opravilo trinajst, v avgustovskem pa šest kandidatov. Nekaj se jih je pri izbiri tujega jezika odločilo za nemščino, kot četrti izbirni predmet pa je večina delala maturitetni izpit iz kemije. Ukinitve gimnazije v Ajdovščini je sovpadala s šolsko reformo, ki je leta 1958/59 prinesla ukinitve nižjih gimnazijskih razredov in njihovo vključitev v obvezno enotno osemletko, štirje višji razredi pa so predstavljali samostojno

srednjo šolo - gimnazijo. Ajdovska gimnazija je štela tedaj le še tretji in četrti razred. Obenem pa je imela srednja ekonomska šola v drugem letu delovanja prvi in drugi letnik. Zadnje leto delovanja gimnazije je vodstvo prevzel kar ravnatelj ekonomske šole Frano Toš. V tem šolskem letu se je od šole poslovila tretja in obenem zadnja generacija maturantov prvega obdobja delovanja gimnazije. Izmed štirinajstih jih je v prvem roku junija 1959 maturo opravilo dvanajst, avgusta pa še dva. Vsi so pri tujem jeziku izbrali francoščino, med izbirnimi predmeti pa večina zemljepis. Zaradi že opisanih razmer, ko je primanjkovalo prostorov in profesorjev, je OLO Gorica s strinjanjem občinske organizacije zveze komunistov v Ajdovščini odločil, da šolo zapre, čeprav bi lahko imela še zadnji četrti letnik. Občinski odbor zveze komunistov pa je zagotovil, da bodo za prešolane dijake iz siromašnih družin poskrbeli s polno oskrbo v dijaškem domu v Novi Gorici, vozačem pa povrnili stroške prevoza. Dijakom, ki so odšli na gimnazijo v Novo Gorico, so obljubo izpolnili.

Zadnje šolsko leto 1958/59 sta bila na ajdovski gimnaziji le še sedmi in osmi, oziroma po reformi tretji in četrti razred. Izmed 24 dijakov tedanjega tretjega letnika jih je zato 17 opravilo zadnje leto šolanja 1959/60 in že reformirano, bistveno poenostavljeno maturo na novogoriški gimnaziji, nekaj pa na postojnski. Ker pa jih je večina vsaj tri šolska leta prebila na ajdovski gimnaziji, precej jih je v Ajdovščino hodilo tudi že na nižjo gimnazijo, priložen seznam maturantov, pa jih ne zajema, je prav, da se jih na tem mestu spomnimo. Omembe so vredni tudi zato, ker so veljali za prizadeven razred in ker so dobro ime svoje dotedanje šole in rezultate dela kakovostnih profesorjev ponesli tudi na šole kamor so bili preusmerjeni in na študije, ki so jih pozneje dosegli. Tretji in četrti letnik gimnazije so leta 1958/59 poučevali Alojzija Brus (razredničarka četrtošolcev), Mira Novak (razredničarka tretješolcev), Alojz Bizjak, Cene Maticič, Štefan Trojar, Veljka Poljanšek, Rado Leskovec in Marija Kosovel. Redno sta bili na gimnaziji zaposleni le Mira Novak in Alojzija Brus. Šolsko leto so zadnji gimnazijci tretjega letnika zaključili konec junija 1959 s tridnevno ekskurzijo na Plitvička jezera. Dijaki četrtega letnika pa so se pripravljali na maturo in jo kot zadnja generacija prvega obdobja ajdovske gimnazije uspešno opravili. Ajdovščina je za nekaj let zaprla gimnazijska vrata, oziroma jih na široko odprla srednji ekonomski šoli.

Ekonomska srednja šola (1957/58-1967/68)

S šolskim letom 1957/58 je pričela s poukom Ekonomska srednja šola v Ajdovščini, ustanovljena z odločbo OLO Gorica 23. maja 1957. Podlaga za njeno ustanovitev je bila sprememba srednješolske mreže v goriškem okraju in vse večja potreba po tovrstnem srednjem strokovnem kadru. Zaradi velikega zanimanja za vpis na ekonomsko šolo, so uvedli preizkuse iz slovenščine, tujega jezika in matematike. V dve vzporednici je bilo sprejetih 75 dijakov, med njimi le 6 dečkov. Prihajali so iz vseh koncev Primorske, saj je bila tedaj v Ajdovščini ena redkih tovrstnih šol. Na tem območju je bila do takrat le v Kopru, ustanovljena leta 1955. Pouk je potekal v stari osnovni šoli skupaj z vajensko šolo in gimnazijo v dveh razredih in v dveh izmenah. Strojepisnico so zasilno uredili v enem od prostorov tovarne Lipa, vendar je ni bilo moč ogrevati.

V začetku so namestili tri stalne predavatelje, ostali so bili zaposleni honorarno, večina jih je hkrati poučevala na gimnaziji. Ekonomska šola je terjala posebne profile učiteljev, ki jih je bilo težje dobiti. Pomagala si je s pogodbenim delom ekonomistov in pravnikov, ki so bili zaposleni v ajdovskih podjetjih, tovarnah in upravi. Plače v šolstvu so bile nižje kot drugod, zato so se izobraženci za poučevanje manj odločali. Šola zaposlenim tudi ni mogla ponuditi primernih bivanjskih prostorov. Če pa je že uspela dodeliti kakšno stanovanje, je bilo to ponavadi zelo skromno. Profesorjema Jožici in Štefanu Trojarju so na primer namenili dvosobno stanovanje, če sta ga bila pripravljena deliti še z enim učiteljem. Prva ravnateljica ekonomske šole je bila Mira Novak, ki je hkrati vodila tudi gimnazijo. Čez dober mesec je vodstvo prevzel Frano Toš. Maja 1958 se je sestal prvi upravni odbor, ki je oblikoval dve komisiji, od katerih je ena skrbela za materialne potrebe šole, druga pa za socialnovarstvene razmere. Ker je veliko dijakov stanovalo v dijaškem domu, je ekonomska šola tesno sodelovala tudi z upravo doma. Dijaki so bili zelo aktivni pri raznih krožkih, organiziranih v okviru obeh ustanov. Šolski uspeh sprva ni bil prav dober, saj so sprejemali tudi dijake s pomanjkljivo predizobrazbo, nekateri med njimi so prihajali z osnovnih šol, na katerih se niso naučili tujega jezika. Hkrati je zelo primanjkovalo ustreznih učbenikov za večino predmetov, predvsem pa za nemški jezik, matematiko, gospodarsko poslovanje in strojepisje. K sreči je vladala med dijaki solidarnost in močnejši so bili vedno pripravljeni pomagati učno šibkejšim. Probleme so reševali tudi v okviru krožka za matematiko. Največ medsebojne pomoči so organizirali dijaki, ki so prebivali v dijaškem domu. Ko so se vživeli v novo okolje, nadoknadili razlike v predznanju, je bil uspeh v drugem letniku občutno boljši. V začetku so bili za profesorski zbor zaskrbljujoči odnosi med dekleti iz ekonomske šole in vajenci, ker so imeli pouk v isti stavbi. Da bi poskrbeli za red, so profesorji prihajali v šolo pet minut pred začetkom prve šolske ure. Določili so tudi obvezno nošenje šolskih halj. V skrbi za moralnost so predvsem dijakinjam iz dijaškega doma zapovedali prihajanje in odhajanje v šolo v skupinah. Dijaki iz dijaškega doma naj bi bili "precej versko navdahnjeni", zato je ravnateljica že na začetku delovanja ekonomske šole od profesorjev zahtevala ostrejšo postopanje, kajti "posebno na strokovnih šolah mora biti šola ostro ločena od cerkve." Moteča je bila tudi premajhna politična angažiranost dijakov, saj so se premalo zanimali za delo v mladinski organizaciji. Šola je zato organizirala predavanja, na katera so povabili predstavnike občinskega komiteja zveze komunistov. Poduk je očitno obrodil sadove, saj se je že naslednje leto za delovno brigado, ki je gradila avtomobilsko cesto Ljubljana - Zagreb, prijavilo veliko gimnazijcev in dijakov ekonomske šole. O resničnih spremembah vsaj pri slednjih lahko le ugibamo, saj naj bi bili tedaj dijaki ekonomske šole zaradi odhoda v brigado oproščeni obvezne enomesečne prakse. Politično obzorje naj bi dijaki širili tudi na razrednih urah, kjer so razpravljali o gospodarskem in političnem dogajanju doma in v svetu. Tudi sami so pripravljali predavanja. Skrb za politično usmerjanje mladih iz ekonomske šole se je nadaljevala in bila še posebej izražena leta 1959, ko so v državi na razne načine proslavili 40. obletnico ustanovitve Komunistične partije Jugoslavije. Takrat so majske izlete usmerjali predvsem v kraje, ki so spominjali na "revolucionarno borbo komunistične partije", pomladi 1959 so

profesorji na redovalni konferenci sklenili, da se morajo dijaki naučiti Internacionalo, septembra pa so poleg dramskega krožka, pevskega zbora in recitacijskega krožka, v skladu z vzdušjem časa in navodili nadrejenih oblasti ustanovili še marksistični krožek. Leta 1960 je začela delovati tudi samostojna dijaška organizacija zveze komunistov s štirinajstimi člani. Vsesplošni gospodarski in družbeni razvoj je pogojeval tudi spremenjene vedenjske navade dijakov (neprimerno obnašanje, ugovarjanje profesorjem, grupiranje, zamujanje pouka). Te so profesorje pogosto presenečale in jih postavljale pred preizkušnje, kako in kdaj ukrepati. Obravnavo vprašanj s področja politike so zato na razrednih urah dopolnjevali z vprašanji morale in etike. Plese, ki jih je organizirala šolska mladinska organizacija, so dovoljevali le izjemoma na vsakokratne prošnje. Šolska uprava je lahko obdržala pošto namenjeno dijakom, če je bila vsebina neprimerna. "Hora legalis" je bila pozimi ob 20.00, poleti pa ob 21.00, čez čas so možnost izhodov podaljšali še za eno uro. Izvzete so bile kulturne prireditve in sodelovanje v kulturnih skupinah. Na številnih prireditvah je bila udeležba obvezna, odsotnost pa kaznovana. Ukori so bili pogosti. Poseben problem so predstavljali nekateri dijaki, ki so prihajali z vlakom in se med potjo neprimerno vedli. Učiteljski zbor je menil, da bi bilo potrebno uvesti poseben vagon za dijake v katerem bi za dostojno vedenje med vožnjo skrbel reditelj. Poleg tega pa so se predvsem dekleta začela posluževati "zelo grde navade avtostopa". Močno pa se je razpaslo tudi kajenje.

Predmet	I	II	III	IV	skupaj
Slovenski jezik	4	4	3	3	14
Tuj jezik (angleščina, nemščina)	4	3	3	3	13
Zgodovina	3	3	2		8
Gospodarski zemljepis	2	2	2	2	8
Matematika	3	2	2	2	9
Gospodarsko računstvo	3	2	2	2	9
Politična ekonomija		3	3	3	9
Temelji družbene in državne ureditve			2	2	4
Blagoznanstvo	2	2	2	3	9
Gospodarsko poslovanje	2	2	2	2	8
Knjigovodstvo	3	3	3	3	12
Korespondenca			2	2	4
Statistika				2	2
Stenografija	3	2	1		6
Strojepis	2	2	1		5
Stenodaktilografija				1	1
Telesna vzgoja	2	2	2	2	8
Predvojaška vzgoja		2	2	2	6
	33	34	34	34	135

Ekonomske šole so bile namenjene predvsem pripravi dijakov na delo, manj pa za nadaljnji študij. Potrebe gospodarstva in uprave po tovrstnem kadru so bile tedaj visoke, zato so se dijaki po maturi večinoma odločali za zaposlitev. Pomanjkanje izobraženih pisarniških delavcev in zanimanje za taka dela so leta 1960 botrovala pripravi administrativnega tečaja za odrasle. V sodelovanju z dopisno ekonomsko šolo iz Ljubljane so poleg oddelka za odrasle v Ajdovščini odprli taka oddelka tudi v Novi Gorici in Tolminu. Jeseni leta 1962 je začel z delom oddelek ekonomske šole Ajdovščina v Idriji.

V povezavi z ekonomsko šolo, so v Ajdovščini leta 1957 ustanovili društvo stenografov in strojepiscev za območje okraja Gorica. Društvo je imelo v skladu s pravili upravni odbor, katerega predsednica je bila Nevenka Trbovič, tajnica pa Livija Pahor, obe učiteljici na ekonomski šoli. V program so zastavili organiziranje stenografskih in stenogramskih tečajev ter tekmovanja iz tega področja. Že kmalu po začetku delovanja ekonomske šole je tako v sodelovanju z delavsko univerzo v Ajdovščini prišlo do organiziranja začetnih in nadaljevalnih stenografskih in strojepisnih tečajev. V organizaciji društva pa so potekala tekmovanja z dijaki ekonomske šole.

Naraščanje števila dijakov in širitev programov je klicalo po več razpoložljivih prostorih za delo. K sreči je z manjšanjem števila gimnazijskih razredov, pridobivala prostore ekonomska šola. V njih so lahko uredili tudi učilnico za strojepisje in nabavili pisalne stroje. S šolskim letom 1959/60 so pridobili vse izpraznjene razrede ukinjene gimnazije, pa tudi gimnazijsko knjižnico. Stavbo so temeljito obnovili. Število dijakov je v tretjem letu delovanja naraslo na 171. Šolski odbor je poskušal pritegniti podjetja, da bi štipendirala čim več dijakov. V šolskem letu 1962/63 je bilo na šoli 243 dijakov v dveh izmenah. Domačini in tisti, ki so stanovali v dijaškem domu, so imeli pouk popoldne, vozači pa dopoldne. V kolektiv šole je vse bolj prodiral in se uveljavljal sistem družbenega upravljanja, kar je bilo opaziti pri reševanju organizacijskih in pedagoških problemov po raznih komisijah in delitvi osebnih dohodkov. Ravnateljske posle je namesto Frana Toša prevzel Niko Birsa. Na šoli je poučevalo devet rednih in devet honorarnih predavateljev. Poučevali so: slovenski jezik, angleščino ali nemščino, zgodovino, gospodarski zemljepis, matematiko, gospodarsko računstvo, politično ekonomijo, ekonomiko SFRJ, temelje družbene in državne ureditve, gospodarsko pravo, blagoznanstvo, gospodarsko poslovanje, knjigovodstvo, korespondenco in pisarniško poslovanje, osnove splošne statistike, stenografijo, strojepis, stenodaktilografijo, telovadbo in predvojaško vzgojo. Predmetnik so pozneje nekoliko spremenili in ga prilagajali kadrovskim možnostim. V šestdesetih letih so prišli na šolo profesorji, ki so nato poučevali tudi na gimnaziji. Med njimi so bile Silva (Mozetič) Sever, Lidija (Gračner) Dmitrovič, Dora (Verčič) Cigoj in Mara (Čepar) Boštjančič. Po odhodu učitelja telovadbe Rada Leskovca, so sredi šestdesetih letih ostali brez pouka telesne vzgoje. Dijaki so bili dejavni v raznih društvih in krožkih, kjer so nekoliko nadomestili pomanjkanje gibanja. Predvsem so bili aktivni v rokometnem klubu Ajdovščine. Na šoli pa so se trudili pri organiziranju čim kvalitetnejših športnih dni. Udeležili so se tudi srečanj dijakov ekonomskih srednjih šol Slovenije - ekonomijad. Ponašali so se z dobro tamburaško skupino, dramskim in literarnim krožkom, poskušali pa so se tudi v baletu.

Prvi maturantje so izšli iz ekonomske šole leta 1961. Šolska reforma je leto pred tem vpeljala enoten zaključni izpit za vse srednje šole (ni bilo več običajne gimnazijske mature), da bi tako vsem srednješolcem omogočili nadaljevanje študija na višji ravni. V četrtem letniku je moral vsak dijak izdelati domačo nalogo, ki je bila najpomembnejši sestavni del zaključnega izpita ter jo zagovarjati pred izpitno komisijo. V izpitni preizkus je sodila tudi naloga - spis s širokega področja družbenega življenja, tako da so iz nje profesorji spoznali splošno razgledanost dijaka in njegovo ideološko zrelost. Način preverjanja znanja je doživel veliko kritik, zato so po dveh letih vsebino zaključnega izpita spremenili. Odslej so opravljali pisni in ustni izpit iz slovenskega jezika, pisni izpit iz knjigovodstva, ustni izpit iz enega od ekonomskih predmetov in pod vodstvom mentorja izdelali seminarsko nalogo v šoli. Po šolskem letu 1964/65 pa je zaključni izpit na ekonomski šoli obsegal pisni šolski nalogi iz slovenskega jezika in knjigovodstva, ustni del pa je vseboval zagovor seminarske naloge, ki so jo dijaki pripravili pri izbranem predmetu ter iz enega od temeljnih predmetov. Tudi dijaki ekonomske šole so se oprijeli značilnih ritualov ob zaključku šolanja. Predajali so ključ šolskih vrat generaciji, ki jih je nasledila in uničila "cvek". Leta 1961 zasledimo v ohranjeni dokumnetaciji šole tudi prvo poročilo o maturantskem plesu. Organizirali so ga aprila v domu kulture, igral pa je vojaški orkester.

Tudi usoda ekonomske srednje šole v Ajdovščini ni imela srečnega nadaljevanja. Že pomladi 1962 so Ajdovščini iz okrajnih organov v Novi Gorici začeli ponujati ponovno odprtje gimnazije, ki naj bi bila pod okriljem ekonomske šole. O ponudbi je razpravljali tudi kolektiv ekonomske šole. Nove zamisli so sprožile razprave na različnih organih šole, občinske uprave in političnih organizacij. Čeprav so se po eni strani navduševali nad dvema srednjima šolama v kraju, pa so se hkrati zavedali, da bo potrebno izbrati le eno, saj bi občina Ajdovščina dve težko vzdrževala. Zanimanje za izobraževanje na ekonomski šoli je začelo plahneti. Počasi so se razpoložljiva zaposlitvena mesta zapolnila in nekateri izmed dijakov so ostali že celo brez zaposlitve. Po drugi strani pa je izkušnja z ukinitvijo gimnazije vzbujala nezaupanje, da morda namerava okrajna uprava razbiti tedaj še vedno močno ekonomsko šolo. Resne možnosti oživitve gimnazije pa so bile še vprašljive. Tudi v Novi Gorici so namreč medtem že načrtovali odprtje ekonomske šole in jo 1964 junija tudi ustanovili, ekonomska šola v Ajdovščini pa je bila takrat v bistvu ukinjena. Zapustili so jo tudi nekateri profesorji. Preoblikovanje se je dogajalo v času velikih razprav za sprejem novega zakona o srednjem šolstvu. Ustanovitev gimnazije še ni bila popolnoma zagotovljena, obstajala je bojazen, da ne bo dovolj proračunskih sredstev zanjo, zato so v šolskem letu 1965/66 vseeno izvedli še en vpis v prvi letnik ekonomske šole, toda šele avgusta, tako da so se vpisali dijaki s slabim osnovnošolskim uspehom, ustrezen temu je bil nato učni uspeh v prvem letniku. Leto pred zadnjim vpisom na ekonomsko šolo so v Ajdovščini po vztrajnem delovanju prizadevnih domačinov v zameno za ekonomsko šolo le odprli gimnazijo, najprej kot oddelek novogoriške, ki pa se je kmalu osamosvojil. Nova Gorica je imela zaradi politične vloge in geografske lege ves čas prednost pred Ajdovščino in tudi drugimi severnoprimorskimi kraji. Njena vloga je razvidna tudi iz poročila, ki ga je leta 1960 sestavil svet za šolstvo pri okrajnem ljudskem odboru Gorica. Ko se dotika srednjega šolstva ugotavlja, da ta problem ni še dokončno in ustrežno rešen. Razmišljali so o spremembi srednješolske mreže. "Kajti ni mogoče dalje odlašati z

dosedanjo strukturo, ki očitno ne sloni na bodočih potrebah po kadru, temveč na zgodovinskih tradicijah. Drugo zelo važno in polemično vprašanje je bodoča lokacija nekaterih srednjih šol. Organsko središče Goriške dobiva iz dneva v dan izrazitejši obraz ter postaja resnična protiutež izgubljenih stare Gorice. K njegovi kulturni fizionomiji, ki je nujna za vsako mesto, bo v veliki meri prispevalo tudi število šol, ki jih ima danes Nova Gorica občutno premalo. Temu spoznanju moramo podrediti vsako sentimentalnost in pokrajinski partikularizem. V ta oreh, ki bo zahteval nekaj truda in morda tudi nekaj neprijetnih trčenj, bo enkrat le treba ugrizniti." Ekonomska šola v Ajdovščini je postopoma z vsakim letom izgubila po en razred. S šolskim letom 1967/68 so dijake, ki so uspešno končali drugi letnik prešolali na druge ekonomske šole. Tako je na šoli ostal samo še zadnji letnik z 22 deklet in štirimi fanti. Redno so bili zaposleni le še trije profesorji, štirje so redno delali na gimnaziji, šest pa jih je bilo izrednih. Po odhodu Nika Birse, je zadnje leto naloge ravnateljice opravljala profesorica ekonomije Milojka Bizjak. Zadnji maturantje oziroma dijaki, ki so opravljali zaključne izpite, so šolanje na ekonomski šoli končali leta 1968. Isto leto pa so maturirali tudi prvi maturantje obnovljene gimnazije. Dijaki iz zgornjevipavskega območja so se potem za poklic ekonomskega tehnika večinoma izobraževali na ekonomski šoli v Novi Gorici ali pa preko delavske univerze v Ajdovščini, tako jih je bilo v šolskem letu 1977/78 pri Vojkovi delavski univerzi vpisanih kar 61.

Zopet Gimnazija Ajdovščina (1964/65-1972/73)

S šolskim letom 1964/65 so v Ajdovščini spet odprli gimnazijo, ki pa je bila začasno le podružnica novogoriške. Matična šola je podružnici pomagala z učnim kadrom, ki ga je v Ajdovščini primanjkovalo. Ker po letu dni še niso uspeli zagotoviti vseh pogojev za samostojno delo, je ravnatelj novogoriške gimnazije Marjan Urbančič obljubil še eno leto vodenja gimnazije v Ajdovščini. Medtem so potekala intenzivna iskanja primerne kadra, predvsem pa stanovanj zanj. Svet gimnazije iz Nove Gorice je nato okrog novega leta 1966 sprejel sklep, da bo nehali vzdrževati oddelek v Ajdovščini. S šolskim letom 1966/67 se je ajdovska gimnazija osamosvojila. Sklep o njeni ustanovitvi je bil izdan 28. februarja 1966. Najprej je delovala v prostorih ekonomske šole ob Idrijski cesti, ko pa so v Ajdovščini zgradili novo šolsko poslopje, se je gimnazija decembra 1966 preselila v izpraznjeno osnovnošolsko stavbo na Cesti 5. maja št. 7. Zaradi velikega zanimanja so na gimnazijo sprejeli dijake, ki so uspešno opravili sprejemne izpite. Ob ustanovitvi oddelka je bilo sprejetih 32 dijakov, ob osamosvojitvi pa jih je bilo v treh letnikih že 127. Prva dva letnika sta imela vzporednici, tako da je poleg ravnatelja poučevalo še osem profesorjev, ki so bili na šoli redno zaposleni, sedem pa je bilo honorarnih. Ravnateljstvo je prevzel profesor geografije Drago Bratina, ki je bil hkrati tudi ravnatelj osnovne šole v Dobravljah. V šolskem letu 1968/69 ga je nasledil profesor sociologije Aldo Černigoj, že čez dobro leto pa Mira Novak, takrat tudi profesorica psihologije in sociologije. Gimnazijo, že leta 1974 razširjeno v Šolski center, je nato vodila do leta 1976, ko je vodstvo zopet prevzel Drago Bratina. Odprtje gimnazije namesto ekonomske šole, je spet pomenilo pravo malo revolucijo za šolo in za kraj sam. Vsakokrat se je bilo treba prilagajati novim izzivom in novim razmeram. Spopadali so se s prostorskimi in kadrovskimi problemi ter težavami z opremo prostorov, ki so jih terjali novi programi in smeri izobraževanja.

PREDMETNIK GIMNAZIJE v šolskem letu 1968/69

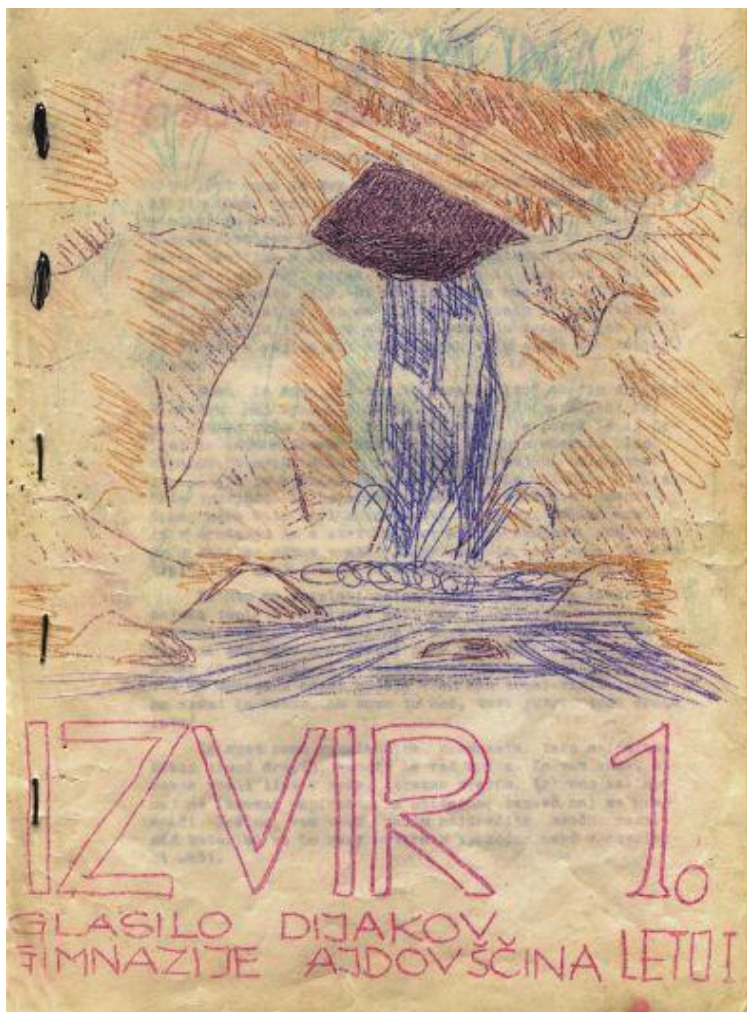
Predmet	1	2	3	4
slovenski jezik	4	4	4	5
zgodovina	2	2	2	2
sociologija			2	2
filozofija				3
psihologija			2	

angleški jezik	4	3	3	3
francoski jezik	3	3	2	3
matematika	4	4	3	4
fizika		3	3	4
kemija	2	3	2	
biologija	4	2	3	
geografija	2	2	2	2
telesna vzgoja	3	3	2	2
tehnični pouk	2	2		
umetnostna vzgoja	2	2		
predvojaška vzgoja			1	2
praktična znanja po izbiri (kemija, biologija, francoščina, strojepisje)			2	2

V začetku je primanjkovalo predvsem profesorjev za fiziko, telesno in umetnostno vzgojo. Pri pouku telesne vzgoje je pomagal Boris Leskovec iz idrijske gimnazije, dokler ni leta 1967 nastopil službo Božidar Kotnik, glasbeno vzgojo je poučeval nekaj let Klavdij Koloini, potem pa več časa skladatelj Makso Pirnik, ki je prihajal konec tedna iz Tolmina, Koloini pa je še leto dni obdržal vodstvo dekliškega pevskega zbora, ki je po njegovem odhodu do odprtja pedagoškega oddelka utihnil. Postopoma se je šola kadrovsko krepila, s prihodom Mije in Fedorja Tomažiča so dobili predavatelja za biologijo in za fiziko, pouk slovenskega jezika je že leta 1969 s poučevanjem reševala Ivana Slamič, tedaj še študentka slavistike. Leta 1971 je bilo na šoli poleg ravnatelja že 10 profesorjev, tajnica je hkrati opravljala tudi računovodska dela, za čistočo prostorov sta skrbeli dve snažilki. Prvi statut obnovljene gimnazije so sprejeli že konec leta 1966, sledili so še sprejemi številnih pravilnikov, ki so urejali delo šole. S statutom je bila gimnazija opredeljena kot samostojni vzgojnoizobraževalni zavod druge stopnje. Organizirana je bila po načelih samoupravljanja, njena dejavnost pa uvrščena med tiste, ki so imele poseben družbeni pomen. Neposredno jo je upravljala delovna skupnost prek izvršnega odbora in ravnatelja. O nekaterih nalogah, ki jih je predpisoval statut, so se odločali skupaj s predstavniki javnosti (predstavniki ustanovitelja, občinske organizacije socialistične zveze delovnega ljudstva in predstavnik dijakov, ki ga je izbrala skupnost dijakov). Za potek učnovzgojnih nalog so skrbeli strokovni organi šole in sicer razredniki, razredni zbor, učiteljski zbor in pedagoške predmetne skupine učiteljev. Statut in tudi druge akte so večkrat spreminjali in usklajali z leta 1967 sprejetim zakonom o srednjem šolstvu, oktobra 1970 so sprejeli nov statut, čeprav ni prinesel bistvenih novosti, vendar je bil usklajen z novimi samoupravno terminologijo in ostal v veljavi do ustanovitve šolskega centra. Ustanoviteljstvo gimnazije je bilo sicer v rokah občine, finančno pa je konec šestdesetih let prešla kakor druge srednje šole pod okrilje države (republiške izobraževalne skupnosti), kar je prineslo delno izboljšanje materialne podlage za delo.

Septembra 1971 so tudi skrajšali delovni teden na petdnevni, zato pa so teden prej začeli in teden pozneje končali s poukom, zimske počitnice so skrajšali za teden dni, povečalo pa se je tudi dnevno število učnih ur. Zaradi usklajevanja učnih ur je uprava pripravljala po dva urnika za vsak razred (urnik za prvi in urnik za drugi teden). Skoraj polovica dijakov je prejela štipendije občinske ali republiške izobraževalne skupnosti. Vozači so imeli delno regresiran prevoz. Uspeh dijakov pa ni bil najboljši. Na redovalnih konferencah so profesorji ugotavljali, da je opaziti občuten padec uspeha v prvem letniku in da je predznanje otrok različno. Analize so pokazale, da so pogosto najboljši uspeh dosegali tisti, ki so prišli iz osnovne šole v Dobravljah. Da bi izboljšali učni uspeh, so spodbujali medsebojno dijaško pomoč, za prve razrede pa so tedensko uvedli celo po uro matematike več. Dijaki so se vključevali v razne obšolske dejavnosti, kot so bili dramski, biološki, foto, radiotelegrafski krožek ipd. Že v šolskem letu 1967/68 so začeli izdajati šolsko glasilo Izvir, ki pa je potem, ko je leta 1974 izšla le ena številka, s šolskim letom 1974/75 začasno prenehalo izhajati zaradi previsokih stroškov tiskanja in ker se je vodstvu zdelo primerneje urejati dva panoja, ki naj bi bila bolj ažurna kakor pa šolsko glasilo. Izkazalo pa se je ravno nasprotno in glasilo še danes izhaja.

Šola je za dijake organizirala številne ogledе kulturnih prireditev, obiske gledališč v Ljubljani in Trstu ter kakovostnih kino predstav. Na obisk pa so povabili tudi različne strokovnjake in ugledne ljudi iz različnih področij družbenega življenja, šolnike, književnike, novinarje, gospodarstvenike, politike ipd. Ne le profesorji, tudi dijaki so se udeleževali različnih seminarjev in posvetovanj po vsej Sloveniji. Zelo odmevna so bila predavanja za starše, ki jih je konec šestdesetih let pripravljala ravnateljica Mira Novak. Medijsko odzivno je bilo tekmovanje o Jean-Paul Sartru na slovenski radioteleviziji, kjer so dijaki ajdovske gimnazije pod mentorstvom Ivane Slamič dosegli prvo mesto. S šolskim letom 1972/73 je tudi gimnazija v Ajdovščini podobno kot nekatere druge šole uvedla "zlate petice", priznanja, ki so jih bili deležni dijaki, ki so se izkazali zaradi šolskega uspeha in prizadevanj na različnih področjih. Po smrti slikarja rojaka Vena Piona, s katerim je šola plodno in tesno sodelovala, si je šola 25. septembra 1970 nadela njegovo ime. Tudi na novi gimnaziji je veljal strog red, saj ni smel nihče k pouku brez šolske halje ali copat, naličenim ali neprimerno urejenim dekletom ni bilo dovoljeno v razred. Še vedno je veljala stroga večerna "hora legalis", kajenje pa ni bilo dovoljeno ne v šoli ne na javnih mestih. Dijaki niso smeli posedati po lokalih, razen v slaščičarni. S pravili obnašanja so bili seznanjeni prvi dan pouka, seveda pa nobena določila niso mogla preprečiti izrazov mladostniške drugačnosti in upornosti, pa čeprav so profesorji budno pazili, da bi vsa odstopanja pravočasno zatrli.

Pouk na novi šoli, v katero so se vselili konec leta 1966, je bil kabinetni. V njej je dva manjša prostora dobila tudi gimnazijska knjižnica. Z ukinitevjo prve gimnazije je ekonomska šola prevzela njeno šolsko knjižnico, ko pa je bila ukinjena ekonomska šola, se je z njenim knjižnim fondom obogatila nova gimnazija. Leta 1971 je štela 5000 knjižnih enot. V pritličju so v dveh učilnicah uredili delavnici za tehnični pouk. V okviru tehničnega pouka, ki so ga v gimnazijah uvedli leta 1961, so bili dijaki dolžni opravljati tudi delovno

prakso v proizvodnji. Namenjena je bila usposobitvi dijakov za aktivnejše udejstvovanje v družbi, kot pomoč pri poklicnem usmerjanju ter neposredna seznanitev z delom in z delavskim samoupravljanjem. Leta 1971 so zobno ambulanto, ki je bila nameščena v kletnih prostorih, preuredili v sobo za pogovorne ure za starše, učiteljsko stanovanje pa v mlečno kuhinjo in polovično zaposlili kuharico. V šolskem letu 1972/73 so prvič uvedli tudi pouk računalništva.

Veliko pomanjkanje je predstavljal prostor za telesno vzgojo. Telovadili so v nekoliko preveč oddaljenem kulturnem domu pri tekstilni tovarni, včasih v kabinetu za telesno vzgojo, nemalokrat tudi kar na hodnikih stavbe, kamor so leta 1972 namestili bradlje, če je bilo le mogoče pa na igriščih pred šolo. Kljub slabim pogojem, so se dijaki predvsem v skupinskih športih (prednjačil je rokomet), dobro odrezali.

Šola je nekaj časa dovoljevala organiziranje internih plesnih prireditev bodisi na šolskih hodnikih ali pa v domu jugoslovanske armade, v prostorih, kjer je danes Lavričeva knjižnica. Najbolj obiskani so bili novoletni plesi. Običajno so jih organizirali tretji letniki, ki so pripravili tudi zabavni program za profesorje in dijake. Profesorji so bili na prireditvah dolžni skrbeti za red, kar ni bilo enostavno in so se v kasnejših letih sčasoma teh poskušali rešiti. Tudi nove generacije gimnazijskih maturantov so ohranjale nekatere utečene navade svojih predhodnikov in jih popestrile z novostmi. Zaključni izlet so navadno organizirali po končanem tretjem letniku, najpogosteje so se odločali za jugoslovansko turo. Maturantski ples so organizirali po prvem polletju, ceremonial s predajo ključa, sežigom ali pokopom "cveka" in ves spremljajoči program, navadno spreved po mestu, pa je bil konec pouka. Maturantje so se od šole in profesorjev poslovili še z valetom. Matura je potekala v junijskem in septembrskem roku. Prvi dve generaciji) sta leta 1968 in 1969 opravljali še maturo, ki je bila vpeljana s šolskim letom 1964/65 in je podobno kakor na ekonomski šoli obsegala tudi izdelavo seminarske naloge. Nalogo so dijaki pripravili pri izbirnem predmetu v četrtem letniku. Poleg tega so opravljali ustni in pisni izpit iz slovenskega jezika, izbirali pa so med matematiko in enim tujim jezikom. V Ajdovščini sta bila na izbiro angleški in francoski jezik. Že naslednje leto je stopil v veljavo predpis o zaključnem izpitu, ki je odpravil seminarsko nalogo, dijake z odličnim uspehom v zadnjem letniku pa razrešil opravljanja celotne mature. Namesto seminarske naloge pa so uvedli ustni izpit iz novejša zgodovine jugoslovanskih narodov in družbenopolitične ureditve SFRJ, ter en izbirni predmet. Leta 1975 so k predmetu novejša zgodovina SFRJ namesto družbenopolitične ureditve, dodali samoupravljanje s temelji marksizma. Leta 1974 so šolski predmet samoupravljanje s temelji marksizma uvedli tudi kot učni predmet in ga ukinili šele maja 1990.

Vsekakor je bilo ponovno odprtje gimnazije za Ajdovščino velikega pomena, saj je predstavljala temelj za pridobivanje visoko izobraženega kadra. Dijaki so prej obiskovali novogoriško ali postojnsko gimnazijo, vendar sta bili ti dve za marsikoga zaradi oddaljenosti in na to vezanimi večjimi stroški šolanja, nedosegljivi. Celodnevna odsotnost gimnazijcev od doma je marsikdaj pomenila tudi odtujevanje od domačega okolja, medtem ko je njihova prisotnost pripomogla k njegovi kulturni bogatitvi. V letih, ko je v kraju delovala le ekonomska šola, je bilo pozneje v dotoku kadra iz fakultet v domači kraj, opaziti primanjkljaj, saj se je zelo malo dijakov po končani ekonomski šoli odločalo za nadaljevanje študija. Osnovni namen šolanja na gimnaziji pa je pridobitev osnov za nadaljnje šolanje. Da bi obdržali srednjo šolo na primernem nivoju, so v okolišu gimnazije poskušali dijakom ponuditi tudi širše in čim bolj prikladne možnosti za nadaljevanje študija. Sprva so nameravali ustanoviti dislociran oddelek Pedagoške akademije v Ljubljani, da bi jim približali neke vrste nadgradnjo gimnazije in pripomogli k pridobivanju tedaj tako pogrešanega učnovzgojnega kadra. Enota pedagoške akademije je pričela s šolskim letom 1972/73 delovati v Novi Gorici. K njegovi postavitvi so pripomogla tudi prizadevanja v Ajdovščini. Ajdovska gimnazija je sodila med najmanjše v Sloveniji, zato je bila po malem ves čas v nevarnosti, da bi jo ukinili ali nadomestili s kakšnim drugim programom. Zato so razmišljali, da bi poleg gimnazije ponudili mladim še druge možnosti šolanja čim bližje domačemu kraju. Precej osnovnošolcev se je namreč odločalo za šolanje tudi drugod. Z dodatnimi programi bi šola postala močnejša, njeno poslovanje racionalnejše, manj bi bilo težav s šolskim kadrom, nižji bi bili upravni stroški in večja verjetnost preživetja tudi za majhno, a pomembno gimnazijo. Leta 1971 so bile v igri različne možnosti, med drugim oddelek pedagoške gimnazije, vzgojiteljska šola, pa tudi katera od srednjih tehniških šol ali morda šola za učence v gospodarstvu. V odločanje o možnostih je šola vključila lokalno gospodarstvo.

Šolski center Ajdovščina (1973/74-1980/81)

Dogovor z gospodarskimi organizacijami je na šolo pripeljal program izobraževanja gradbenih delavcev. Na ravni občine se je oblikovala komisija, ki se je posebej ukvarjala z ustanovitvijo šolskega centra. Prvi sestanek zainteresiranih je bil že julija 1972. Predvidevali so velik vpis dijakov, saj se jih je do tedaj iz širšega območja Primorske precej izobraževalo na gradbeni šoli v Ljubljani, razvijajoča se gradbena industrija pa je potrebovala svež kader. Poklicno gradbeno šolo je leta 1973 ustanovila občinska skupščina Ajdovščina na pobudo primorskih gradbenih organizacij kot dislocirani oddelek Gradbenega šolskega centra Borisa Kraigherja Maribor. S pridobitvijo še enega izobraževalnega programa poleg gimnazije, je Ajdovščina naslednje leto dobila šolski center. V okviru šolskega centra je število izobraževalnih programov naraščalo. V šolskem letu 1978/79 so poleg splošne in pedagoške smeri gimnazije ter poklicne gradbene šole delovali še oddelek za gradbene delovodje, dva oddelka učencev, ki so se učili za zidarje ob delu ter oddelek dijakov, ki so želeli postati mesarji proizvajalci oziroma mesarji prodajalci. Množica novih programov je pripomogla k ohranjanju delovnih mest, hkrati pa močno obremenila učitelje z neprenehnim prilagajanjem na nove razmere. Vrsto let je potekal pouk v gimnazijski stavbi na Cesti 5. maja 7 tako, da so dopoldne učilnice zapolnjevali gimnazijci, popoldne pa gradbinci, ob večerih pa so prostore oddajali predvsem Vojkovi delavski univerzi za

izvajanje izobraževanja odraslih. Dijaki poklicne gradbene šole so številčno počasi začeli dohitevati gimnazijce, v šolskem letu 1977/78 je bilo na šoli 555 dijakov, med njimi kar 303 gradbinci. Na nekdanji ekonomski šoli in na gimnaziji so prevladovala dekleta, z ustanovitvijo šolskega centra pa se je razmerje nagnilo v prid fantom, saj so bili na gradbeni šoli v veliki večini. V skladu z zakonom o konstituiranju organizacij združenega dela iz leta 1973, se je Šolski center Ajdovščina na seji zbora delovne skupnosti 17. decembra 1973 konstituiral kot enovita organizacija združenega dela. Z zadnjim dnem leta 1973 je tudi prenehal z delom dislocirani oddelek gradbene šole iz Maribora in s 1. januarjem uradno 1974 prešel pod šolski center Ajdovščina. Center je vodil ravnatelj (po upokojitvi Mire Novak, januarja 1976 Drago Bratina), odprli so tudi delovno mesto za predstojnika poklicne gradbene šole. Na šoli so poskrbeli za več izboljšav, posodobili so laboratorij za fizikalne vaje, odprli fonolaboratorij, delavnico za proizvodno-tehnični pouk, nabavili pa so celo lastno smučarsko vlečnico. Dijaki pedagoške smeri na gimnaziji so se bili namreč dolžni redno udeleževati smučarskih tečajev. Sploh se je obšolska dejavnost z odprtjem pedagoškega oddelka in gradbene šole zelo okrepila, delovali so številni krožki, ponovno tudi pevski zbor in ustanovil se je lutkarski krožek. V okviru šolskega športnega društva pa je bilo dejavnih več sekcij, pri gradbincih je prevladovalo predvsem zanimanje za nogomet, pri gimnazijcih pa tudi za rokomet in košarko. Dijaki so delovali v literarnem, jezikovnem, dramskem, filmskem, obrambnem, zgodovinskem, biološkem, geografskem in marksističnem krožku, pri krožku OZN, pri Rdečem Križu, sodelovali so pri izdajanju šolskega glasila, se s planinsko sekcijo udeleževali raznih pohodov. Vrstile so se številne ekskurzije, orientacijski pohodi povezani z obrambnimi nalogami, vključevanje v pogozdovalne akcije, trgatev, akcije za urejanje in varstvo okolja in podobno. Vsi dijaki so bili, kakor je bilo že utečeno, člani mladinske organizacije, nekaj učencev pa je bilo vključenih tudi v zvezo komunistov.

Šola se je tudi kadrovsko krepila. V šolskem letu 1976/77 je na centru poučevalo 42 pedagoških delavcev. Sredi sedemdesetih let so že začeli prihajati kot profesorji nekdanji dijaki. Dolgoletna prizadevanja šole, da bi dobila ustrezne prostore za telesno vzgojo, so se uresničila leta 1978, ko je temeljna izobraževalna skupnost občine Ajdovščina s pomočjo samoprispevka pripeljala do zaključka izgradnje prepotrebne, prvič v zgodovini šolstva v Ajdovščini namensko sezidane telovadnice in jo predala v upravljanje Športno rekreacijskemu zavodu Police. Njegove zmogljivosti je začel uporabljati tudi Šolski center. Hkrati so konec sedemdesetih let potekale tudi resne priprave za gradnjo nove stavbe šolskega centra, oziroma centra za programe usmerjenega izobraževanja. Sredstva naj bi prispevala gradbena podjetja Primorske, republiška izobraževalna skupnost, republiška izobraževalna skupnost za gradbeništvo, del pa bi nabrali iz samoprispevka domačinov. Leta 1976 so potekale priprave na referendum za zbiranje sredstev za zidavo šol v občini, med njimi tudi novo poslopje za šolski center. Konec leta 1980 je bilo sklenjena gradbena pogodba s SGP Primorjem.

Razvoj samoupravljanja s sprejetjem zakona o združenem delu leta 1974 in novi vzgojnoizobraževalni programi so tudi šolstvu prinesli več sprememb pri načinu vodenja in upravljanja. Delo in življenje šole so urejali samoupravni akti. Center je na referendumu leta 1978 sprejel skupen statut, ki je zagotavljal samoupravno organiziranost šole in natančno opredeljeval funkcioniranje samoupravnih organov, skozi razredne in šolske skupnosti pa je zagotavljal tudi samoupravo učencev. Poleg zbora delovne skupnosti so imenovali svet šolskega centra in svet delovne skupnosti v okviru katerega pa še več svetov, odborov in komisij, ter svet staršev. Glavni organ samoupravljanja, nekakšen spremljevalec in usmerjevalec pedagoškega in splošnega dela na šoli, je bil svet šolskega centra. Sestavljale so ga tričlanske delegacije delavcev šole, učencev, ustanovitelja in organizacij združenega dela (tri gradbena podjetja). Strokovne organe šole pa so predstavljale študijske skupine, aktivni učiteljev, razredni učiteljski zbori in celoten učiteljski zbor. Medtem ko so na sejah delovne skupnosti veliko razpravljali o pristopanju k raznim samoupravnim sporazumom, predvsem takim, ki so bili povezani z vprašanji materialnih pogojev dela šole in z osebnimi dohodki zaposlenih, so bile teme razprav učiteljskih konferenc poleg običajne vzgojnoizobraževalne problematike pogosto tudi vprašanja o uresničevanju stališč o idejnosti pouka. Pomladi 1973 so po predhodni obravnavi na seji

Centralnega komiteja zveze komunistov Slovenije izšli v uradnem listu sklepi in priporočila o idejni usmerjenosti vzgoje in izobraževanja. Šole so bile dolžne pripraviti ocene o uresničevanju sklepov in priporočil. Ti so terjali poglobljanje samoupravljanja v šolah, uveljavitev socialistično angažirane vzgoje, vrednotenje socialističnih pridobitev in neposrednega dela ter dvig pomena družinske in domovinske vzgoje: šole so bile dolžne tesneje sodelovati s starši. Vse bolj se je spodbujalo javno ocenjevanje, izraženo v razrednih ocenjevalnih komisijah in tudi dogovarjanje z učenci o terminih pisnega in ustnega preverjanja znanja. Vedno bolj je bila poudarjena tudi vloga razrednih skupnosti, ki so obravnavale disciplinska vprašanja, možnosti medsebojne pomoči in odnosov ter nekatere skupne akcije. Konec sedemdesetih let so vpeljali nov sistem oddelčnih konferenc. Na njih so reševali vprašanja učnega uspeha, dela in pomoči. Ocenjevali so delo mladinskih in razrednih ur, na katerih so razpravljali o mednarodnem družbenopolitičnem dogajanju, o narkomaniji, poklicnem usmerjanju, samoupravljanju, mladinskih delovnih akcijah, o vprašanjih religije in podobno. Oddelčnih konferenc so se udeleževali vsi učitelji. Predstavniki razrednih skupnosti so v sodelovanju z razredniki pripravili poročila za oddelčne konference in z učitelji razpravljali o problemih. Največ težav je poleg učnega uspeha predstavljal nenehen padec nivoja discipline. Projekt vsesplošnega izobraževanja mladih tudi po končani osnovnošolski obveznosti je povzročil, da se je na šole vpisovalo veliko mladih, ki so bili popolnoma nezainteresirani za izobraževanje in s svojim negativnim zgledom pritegnili še marsikakšnega omahljivca. Vzgojni ukrepi so dijake vse manj prizadeli, profesorji pa so se zlasti pri dijakih v poklicnih usmeritvah spopadali z vse večjimi vzgojnimi in učnimi problemi.

Pravila obnašanja na šoli so postala bolj ohlapna. Zahteve po obvezni uporabi šolskih copat in halj so se omejila na opozorila dijakom, da morajo za športno vzgojo imeti športno opremo. Manj strogosti je bilo tudi glede večernih izhodov. "Horo legalis" so pomaknili na deseto uro zvečer. Posedanje v javnih lokalih je bilo še vedno prepovedano. Kljub prepovedi, kajenja dijakov niso mogli zaježiti. Predvsem v zadnjih letnikih šolanja se je pojavljajo vse več neopravičenih izostankov od pouka. Podobno kot drugod je morda sistem z večanjem pravic dijakov celo prispeval k večji nedisciplini in izgubi avtoritete profesorjev. Šolske oblasti z najvišjih naslovov v Ljubljani so na vodstva šol naslavljala okrožnice, ki so učitelje in dijake usmerjale v samoupravni sistem po katerem je bila šola dolžna poskrbeti za samoupravno udeležbo dijakov pri razreševanju vse problematike življenja in dela šole. Učenec naj bi postal subjekt v učnem procesu. Iz okrožnic je razbrati, da so računali na visoko zavest in samodisciplino dijakov, ki naj bi se zavedali in dobro poznali svoje pravice in dolžnosti. Njihovo neizpolnjevanje pa naj bi razreševati družno z učitelji.

To je bil tudi čas priprav na nov sistem usmerjenega izobraževanja, ki je popolnoma spremenil do tedaj utečene programe. Priprave nanj so potekale več let, reformo so omenjali že v začetku sedemdesetih, nato so leta 1975 o usmerjenem izobraževanju razpravljali ob sprejemanju srednjeročnega načrta vzgoje in izobraževanja od 1976 do 1980. Zamisel in skrb za izvedbo reformo vsega srednjega in visokega šolstva sta bili v rokah političnega vrha vladajoče zveze komunistov. Sistem naj bi temeljil na predpostavki, da je potrebno vsem zagotoviti enake možnosti za poklicno izobraževanje in odločitev za poklic. Šolo naj bi povezali z delom in zbrisali razlike med umskim in fizičnim delom, poskušali naj bi izenačiti redno šolanje in izobraževanje ob delu. Profesorji ajdovske gimnazije se večinoma niso navduševali nad novimi vzgojnoizobraževalnimi sistemi, skrbel jih je morebiten padec nivoja znanja na gimnaziji, ideje pa so čutili kot vsiljene iz južnih jugoslovanskih republik. Proces usmerjenega izobraževanja naj bi potekal v dveh fazah. Prva bi bila obvezna za vso mladino po končani osnovni šoli v nekakšni enotni dveletni srednji šoli. Te naj bi bile podlaga za nadaljnje usmerjeno izobraževanje na šolah višjih ravni. S prilagajanjem vsebin, obsega in policentrične organiziranosti srednjih šol naj bi le-te približala potrebam združenega dela ter pospešeno reševala deficitarnost nekaterih poklicev na srednji strokovni ravni. V prvih dveh letih srednješolskega izobraževanja je bilo sorazmerno lahko izvajati tudi prehode med različnimi programi in usmeritvami, posebej še, če je bilo to mogoče opraviti znotraj ene same šole. Zaradi poenotenja programov je usmerjeno izobraževanje pospeševalo ustanavljanje šolskih centrov. Ponekod so se v centre združevale različne srednje, strokovne in osnovne šole. Usmerjeno izobraževanje naj bi prineslo tudi bolj smotrno skrb za materialno osnovo šolstva. Prvo usmerjanje učencev na ajdovski gimnaziji je bilo zaznati že zelo zgodaj. Ravnateljica je republiški zavod za šolstvo obvestila, da so že v letu 1971/72 dijake "rahlo usmerili" v razred z matematično in razred z jezikovno usmeritvijo, tako da so imeli v prvi usmeritvi nekaj več matematike, v drugi pa je bila nekoliko večja teža na pouku tujih jezikov. Podobni poskusi so še sledili. Ker je bilo na ajdovskem območju čutiti hudo pomanjkanje pedagoškega - učiteljskega kadra, so njegovi vzgoji namenjali več skrbi s podeljevanjem štipendij že pred začetkom procesa usmerjenega izobraževanja. Zato so v šolskem letu 1972/73 dijake usmerjali v pedagoški poklic z njihovim uvrščanjem tudi v pedagoško poleg splošne usmeritve. Na pedagoški so poučevali likovno vzgojo in instrumentalno vzgojo, česar splošna gimnazija ni imela. Glasbeno instrumentalni pouk se je odvijal pri ajdovski glasbeni šoli.

Gimnazija Venó Pilon

(nadaljevanje v okviru šolskega centra 1974/75, zaključek v Srednji gradbeni šoli 1983/84)

Gimnazija je v okviru centra nadaljevala z izvajanjem programa splošne in pedagoške smeri. Poleg dveh razredov poklicne gradbene šole so bili v šolskem letu 1976/77 na šoli štiri letniki splošne gimnazije s po dvema vzporednicama, en (tretji) razred pedagoške smeri in prva dva letnika pedagoške smeri v takoimenovanem usmerjenem izobraževanju pedagoških delavcev. Pedagoška usmeritev tretjega letnika je bila le minimalna, saj v predmetniku med tretjima razredoma splošne in pedagoške smeri skoraj ni bilo razlik.

Pedagoška smer je imela v tem razredu pouk osnov glasbene umetnostne vzgoje, česar na splošni smeri ni bilo. Veliko večje razlike pa so bile pri pedagoški usmeritvi pedagoških delavcev v usmerjenem izobraževanju.

PREDMETNIK GIMNAZIJA-SPLOŠNA SMER v šolskem letu 1976/77

Predmet	1	2	3	4
slovenski jezik s književnostjo	3/4	3/3	4/3	4/4
zgodovina	2/2	2/2	2/2	3/2
sociologija			0/2	
samoupravljanje s temelji marksizma	2/2	2/2	2/0	2/2
filozofija				2/3
psihologija			2/2	
osnove umetnostne vzgoje	2/2	2/2		
angleški jezik	4/3	2/3	2/3	2/3
francoski jezik	3/2	2/2	2/2	2/2
geografija	2/1	2/1	2/1	2/1
matematika	3/3	3/3	3/3	4/4
fizika z astronomijo		2/3	2/3	4/3
kemija	2/2	3/2	2/1	
biologija z geologijo	3/3	2/2	3/2	
telesna vzgoja	2/3	2/2	2/2	2/2
tehnična vzgoja z delom v proizvodnji	2/3	3/3		
praktična znanja			1/2	1/2
obramba in zaščita	2/2		2/1	2/2
skupaj	32/32	31/31	31/31	30/30

Gimnazijci so lahko izbirali med praktičnimi znanji iz različnih predmetov, vendar je šola pogosto vanje uvrstila take predmete, da je omogočila zapolnitev učnih obveznosti vsem zaposlenim. Prva leta je bilo med praktičnimi znanji tudi strojepisje, saj je imela šola na razpolago pisalne stroje nekdanje ekonomske šole. Z znanjem strojepisja pa naj bi si dijaki, ki ne bi nadaljevali študija lažje poiskali zaposlitev. V letu 1976/77 so bili na razpolago biologija, matematika, francoščina in psihologija. Usmerjeno izobraževanje pa je dijakom določilo obvezne in ponudilo izbirne učne vsebine.

Pedagoška smer na gimnaziji (delno 1971/72, nato v šolskem centru 1975/76)

Pomanjkanje izobraževanja v materinem jeziku v obdobju italijanske oblasti pri nas, je po drugi svetovni vojni na eni strani pomenila praznino pri pedagoškem kadru, po drugi pa njegovo nepogrešljivost na vseh šolah. Že v prvih povojnih letih se je zato prenekateri od uspešnih dijakov nižje gimnazije odločil za nadaljevanje šolanja na tolminskem učiteljišču, ki je bilo namenjeno vsem primorskim in tudi delu gorenjskih otrok, nato pa so od leta 1947 odhajali tudi na koprsko učiteljišče. Ker so s šolskim letom 1949/50 odprli prvi letnik učiteljišča tudi pri šempetrski gimnaziji, se je tedaj kar 19 učencev po mali maturi v Ajdovščini namenilo na učiteljišče. Šempetrsko učiteljišče je delovalo le leto dni, tako se je del dijakov iz vipavskega konca raje preusmeril na druge šole, kakor bi šel dlje od doma. Šolska reforma 1958/59 je tudi od osnovnošolskih učiteljev sčasoma terjala višjo izobrazbo. Leta 1968 so ukinili učiteljišča, kot nadomestilo za predstopnjo učiteljske izobrazbe pa odpirali pedagoške gimnazije. Še vedno se je tudi za tolminsko in koprsko pedagoško gimnazijo odločalo kar nekaj ajdovskih deklet in zato dobilo tudi štipendije. Zaradi minimalnih razlik med pedagoško in splošno smerjo, so si pedagoško usmeritev omislili tudi pri splošnih gimnazijah in s tem želeli dijake obdržati doma, obenem pa nadaljevanje študija za učiteljski poklic ni nujno terjala predizobrazbe na pedagoški gimnaziji. Tako smer izobraževanja so v Ajdovščini verificirali 3. junija 1974. Pedagoško smer na ajdovski gimnaziji so torej odprli z začetki delovanja šolskega centra. Gimnazija Venca Pilon v okviru Šolskega centra Ajdovščina je s šolskim letom 1974/75 ponujala pri vpisu splošno in pedagoško smer. Uradno usmerjeno izobraževanje s pedagoškimi oddelki se je v Sloveniji začelo s šolskim letom 1975/76. Analize uspeha, ki so jih opravili po dveletnem delu so kazale, da so se za te usmeritve odločali učenci v zmotnem

prepričanju, da je ta program lažji. Temu ustrezni so bili učni rezultati. Tudi ajdovski dijaki so se zelo slabo odrezali. Skladno z načrtom izobraževalne skupnosti Slovenije, ki je predvidela mrežo pedagoških šol v Sloveniji, so se dijaki ajdovskega pedagoškega oddelka po dveh letih lahko odločili za nadaljevanje šolanja na šolah s štiriletno pedagoško usmeritvijo ali pa se vključili v usmeritve, ki so bile na voljo na dotedanji šoli. Večina se jih je odločila za slednjo možnost.

PREDMETNIK GIMNAZIJA- PEDAGOŠKA SMER v šolskem letu 1976/77

Predmet	obvezni	izbirni	obvezni	izbirni
slovenski jezik	3	1	3	1
angleški jezik	3			3
umetnostna vzgoja (likovna, nauk o glasbi, ritmika)	2		5	
samoupravljanje s temelji marksizma	2		2	
zgodovina	2		2	
geografija	2		2	
matematika	3			3
fizika	2			2
kemija	2			2
biologija	2			2
obramba in zaščita	2		2/1	
telesna vzgoja	2		2	
proizvodno-tehnični pouk	2		2	

Gradbena šola (1972/73-1992/93)

Sprva so v šolskem letu 1972/73 učenci gradbene šole gostovali v eni od gimnazijskih učilnic v popoldanskem času. Šola je bila dislocirani oddelek mariborske gradbene šole, ki jo je vodil Rudolf Smrekar. Za koordinacijo z matično šolo je na ajdovskem oddelku skrbel Albert Kodrič, eden od strokovnih učiteljev. Medtem ko so na šoli iskali kandidata za predstojnika, je začasno njegovo vlogo konec leta 1973 sprejela že upokojena ing. Marjana Čuček. S šolskim letom 1975/76 je bil za predstojnika imenovan Milan Čotar. Hkrati je bil tudi pedagoški vodja. Prostori, namensko urejeni za potrebe gimnazije, gradbincem niso ustrezali. Zato sta si ravnatelj centra in predstojnik poklicne gradbene šole prizadevala za ureditev učilnic z ustrezno opremo. Šolo je pestilo tudi pomanjkanje ustreznega kadra za strokovne predmete in prakso, pa tudi primernih učbenikov. Učitelji so bili zato večinoma zunanji sodelavci iz različnih delovnih organizacij. Vpis na šolo je že kmalu pokazal, da so interesi dijakov iz domačega okolja v nasprotju s potrebami gospodarstva, tako so se v vedno večjem številu in celo večinsko v program gradbinca zidarja in tesarja vpisovali dijaki, ki so prihajali iz drugih jugoslovanskih republik, predvsem iz Bosne in Hercegovine. Način šolanja je bil periodičen, usmerjen tako, da so učenci dve leti po 18 tednov hodili v šolo, nato so opravili zaključni izpit iz slovenskega jezika, zgodovine s samoupravljanjem in temelji marksizma, gradbenih elementov in gradiva, tretje leto pa so imeli prakso pri podjetju, ki jih je štipendiralo. Po končanem šolanju so dijaki prejeli spričevalo, ki je vključevalo tudi oceno praktičnega pouka. Podjetja so z učenci sklepala delovne pogodbe in na njihovi podlagi so učenci dobili brezplačno šolske potrebščine, plačano so imeli malico

in bivanje v dijaškem domu. Večina domskih dijakov ob prihodu ni znala slovenskega jezika. Predstojnik šole, ki je hkrati poučeval slovenski jezik, je zato poskušal učni načrt prilagoditi nivoju večine učencev. Narodnostna in verska pestrost v razredih je od učiteljev terjala, da so si na različne načine prizadevali za ohranjanje bratstva in enotnosti med vsemi. Šola se je na razne načine trudila povezovati učence z novim okoljem, bodisi z delovnimi akcijami v bližnji okolici (sodelovali so pri adaptaciji stadiona in vrtca v Ajdovščini, glasbene šole v Vipavi) ali z njihovim vključevanjem v republiške in zvezne mladinske delovne brigade (Posočje, Kožbana, Brkini, Kozara). Zelo izraženo je bilo sodelovanje z jugoslovansko armado in z družbenopolitičnimi organizacijami predvsem ob raznih praznikih, ko so obujali spomine na narodnoosvobodilno vojno in na revolucijo in pri organiziranju obrambnih dni. Dijaki gradbene šole so bili zelo aktivni pri nogometu v okviru šolskega športnega društva Burja in v dijaškem domu, saj so se prav na športnem področju pomerili tudi na domijadah. Dijaki iz drugih republik so stanovali v dijaškem domu, kjer so jim vzgojitelji in učitelji iz gradbene šole nudili pomoč pri učenju in dopolnilni pouk. Šola in dijaški dom sta kljub oddaljenosti dobro sodelovala s starši dijakov gradbene usmeritve. Roditeljske sestanke so vsaj enkrat letno organizirali tudi v Tuzli ali Banja Luki, od koder je prihajala večina učencev.

S šolskim letom 1976/77 so prvič organizirali tudi tečaje permanentnega izobraževanja delavcev ob delu za zidarje in tesarje. V šolskem letu 1978/79 so odprli še gradbeno delovodsko šolo za odrasle. Sistem nastajajočega usmerjenega izobraževanja je tudi programe prejšnjih poklicnih šol zatrpal z učnimi predmeti, ki naj bi dijakom nudili širše obzorje in pozneje dejavno vključevanje v samoupravni delegatski sistem. Dijaki so se vpisovali v tri programe, znotraj katerih so bili zaradi velike sorodnosti izobraževalnih vsebin, po prvem oz. drugem letu še možni premiki. Zaradi zmanjšanja zanimanja, so v šolskem letu 1992/93 zadnjič izvajali program gradbinec.

Program agroživilstva (1978/79-1983/84)

Vipavska dolina, ki je zaradi naravnih danosti lahko bogato obdarovana s sadovi narave, je imela tudi možnosti za postavitve in razvoj ne le živilsko - predelovalne industrije, ampak tudi ustreznega šolstva. Tu kar ne moremo mimo ene najstarejših kmetijskih šol, ki je že od 1873 delovala na Slapu pri Vipavi in se nato preselila na Grm pri Novem mestu in ne mimo po vojni zasnovane Kmetijske šole v Ložah, ki so jo po skoraj dvajsetletnem delovanju sredi šestdesetih let zaprli. Živilska usmeritev je bila tudi v okviru nekdanje vajenske šole v Ajdovščini. Konec sedemdesetih let je morda prav iz enakih razlogov prišlo v okviru Šolskega centra Venca Pilon do odprtja dislocirane enote Živilskega centra Maribor s programom agroživilec. V nekaj letih so šle skozi program generacije učencev, ki so najprej pridobivale znanje iz predelave mesa, nato pa o predelavi živil rastlinskega izvora. Praktični pouk sta omogočali podjetji Fructal in Mlinotest. Tudi ta program niso dolgo izvajali, saj je zanimanje zanj kmalu splahnelo. S šolskim letom 1983/84 se je šolanje zaključilo v Ajdovščini in hkrati pričelo v Novi Gorici, kjer so v okviru Naravoslovnega šolskega centra Nova Gorica odprli oddelek mariborske živilske šole.

Srednja gradbena šola Venca Pilon (1981/82-1984/85)

Srednja gradbena šola Venca Pilon Ajdovščina je bila ustanovljena s sklepom skupščine občine Ajdovščina 7. oktobra 1981. Obsegala je tri pedagoške enote, enoto za vzgojnoizobraževalni program gradbene dejavnosti, enoto za vzgojnoizobraževalne programe družboslovno-jezikovne dejavnosti, živilsko dejavnost in kovinsko dejavnost ter enoto dom učencev. V njenem okviru pa se je do leta 1984 iztekal tudi vzgojnoizobraževalni program splošne in pedagoške gimnazije. Vsako enoto je vodil predstojnik, ravnatelj je bil hkrati predstojnik druge zgoraj naštetih enote. Statut šole, ki so ga sprejeli junija 1981 je opredeljeval samoupravno organiziranost šole. Srednješolski program, ki ga je po uvedbi usmerjenega izobraževanja izvajal nekdanji šolski center v Ajdovščini, je bil štiriletni program za poklic gradbeni tehnik. Prve dijake so sprejeli s šolskim letom 1981/82. S tem je šola dobila nov naziv Srednja gradbena šola. Srednješolski program za gradbince je pritegnil tudi dekleta. Prva dva oddelka dijakov, ki sta ta program zaključila, sta zapustila šolo s šolskim letom 1984/85.

Hkrati je še vedno potekalo izobraževanje po programu za gradbince, ki so se šolali dve in tiste, ki so šolanje končali po treh letih. Pouk tujega jezika je bilo težje pokrivati zaradi različnega predznanja in tudi zato, ker so dijaki prihajali iz osnovnih šol, kjer so se učili različnih tujih jezikov. Šola je prilagajala pouk učencem tako, da je zanje organizirala možnost učenja angleščine, nemščine ali ruščine. Srednješolski gradbinci so se praviloma učili nemščine, nemščina je bil tudi drugi tuj jezik pri pouku družboslovja. Program gimnazija se je iztekal in z uvedbo usmerjenega izobraževanja ga niso več razpisovali. V šolskem letu 1983/84 so se od šole poslovili zadnji gimnazijski maturantje. Z njimi je iz šole odšla tudi francoščina, ki so jo na gimnaziji poučevali kot drugi tuj jezik od leta 1964. Za šolo je 25. maja 1983 pomenila veliko spremembo in uspeh vselitev v novo stavbo na Cesti 5. maja 12, kjer deluje tudi danes. V njej je 23 učilnic s kabineti, več posebnih učilnic in delavnic, en večji večnamenski prostor, ki ga je lahko uporabljata tudi osnovna šola. S pokritim podhodom je šola povezana s telovadnico. Novogradnja je prinesla šoli vse potrebne pogoje za izvajanje srednješolskih vzgojnoizobraževalnih programov za kakršne so si prizadevali. Po dobrih treh desetletjih delovanja srednje šole v Ajdovščini, je le-ta končno prišla do prvih namensko zanj zidanih prostorov. Pogoji za delo so se bistveno spremenili. V njih bi se lahko še bolj razmahnila tudi druge oblike interesnih dejavnosti, vendar zanimanje med dijaki, ki so bili v veliki meri vozači, ni bilo največje. V začetku osemdesetih so delovali marksistični, dramski, obrambni, planinski in šahovski krožek, krožek OZN in Rdečega Križa, pevski zbor, likovni krožek in šolsko športno društvo, v šolskem letu 1984/85 pa tudi računalniški krožek. Sredi osemdesetih pa so navezali stike z nekaterimi srednjimi šolami v zamejstvu. Navezava je bila predvsem plod aktivnega sodelovanja ajdovskih dijakov na dijaških obmejnih srečanjih primorskih srednjih šol, ki so se jim pridružili tudi srednješolci iz Trsta in Gorice.

Program družboslovno-jezikovne dejavnosti (dislocirana enota 1981/82-1985/86)

Aprila 1980 je bil sprejet zakon o usmerjenem izobraževanju. Izdelali so skupne vzgojno-izobraževalne osnove (učne načrte) za prve in druge letnike vseh srednjih šol. V šolskem letu 1981/82 je bilo v šolski sistem tudi dejansko vpeljana usmerjeno izobraževanje v prve letnike srednjih šol. Ostali razredi so nadaljevali s svojimi programi. Gimnazija je bila na udaru kot elitna šola, ki v socializmu ni bila zaželena, saj naj bi pripomogla k delitvi ljudi na fizične in umske delavce. S šolskim letom 1980/81 je potekal zadnji vpis nanje, zakon o usmerjenem izobraževanju je predvidel, da učenci, ki so se vpisali v ta program vseeno nadaljujejo s šolanjem, a morajo izobraževanje zaključiti najkasneje do 31. avgusta 1986. Sistem usmerjenega izobraževanja je namreč odpravil zaključne izpite (mature). Tako je tudi zadnja generacija ajdovskih maturantov izšla iz gimnazije leta 1984. Načrtovalci novega šolskega sistema najprej gimnazij ali podobnih programov sploh niso imeli v mislih, potem pa so se odločili odpreti dva tipa šol, ki bi nadomestila pripravljavnico za nadaljnji študij kakršna je bila gimnazija. To sta bila programa naravoslovno-matematične tehnologije in program družboslovno-jezikovne dejavnosti.

Prvi je bil veliko bolj podoben gimnazijskemu in zanj so se borile vse nekdanje gimnazije na tem območju. Uspela je le Idrijska. Ajdovci niso dobili lastnega programa in prav takrat se je pokazalo, da je bila odločitev šole, ki je v povezavi z gospodarstvom pripeljala v kraj izobraževanje gradbenikov, na mestu. Srednja šola se je v Ajdovščini ohranila. V šolskem letu 1981/82 so uspeli odpreti le dislocirano enoto Srednje šole za zdravstvo in družboslovje Nova Gorica (od leta 1983 Naravoslovni srednješolski center Nova Gorica), ki je izvajala program družboslovno-jezikovne dejavnosti. Vpis je potekal še naslednje leto. Dve generaciji dijakov, skupno jih je bilo 43, sta zaključili šolanje v šolskem letu 1984/85 in 1985/86. Kot je razvidno iz statuta Srednje gradbene šole Venó Pilon, je imela družboslovno jezikovna dejavnost tri leta enoten program, v četrtem letniku pa se je razdelil na dve smeri, družboslovno in jezikovno. V družboslovno so se lahko vključili dijaki, ki so v tretjem letniku izbrali predmet osnove bibliotekarstva in politično ekonomijo ali pa tretji tuj jezik. V jezikovno smer pa so šli tisti, ki so v tretjem letniku izbrali dodaten program iz dveh tujih jezikov. Prvi tuj jezik je bila angleščina, drugi pa nemščina. S končano tovrstno šolo naj bi bili dijaki usposobljeni predvsem za nadaljevanje študijev na filozofski in drugih družboslovno usmerjenih fakultetah.

Srednja gradbena in naravoslovna šola Venó Pilon Ajdovščina (1985/86-1991/92)

Po večletnih usklajevanjih in prizadevanjih vodstva šole je bila 16. maja 1985 Srednja gradbena šola Venó Pilon Ajdovščina vpisana v razvid izobraževalnih organizacij za izvajanje programa naravoslovno matematične tehnologije. Z začetkom novega šolskega leta 1985/86 je dobila naziv Srednja gradbena in naravoslovna šola Venó Pilon Ajdovščina. Nov program naj bi izvajala za šolski okoliš občine Ajdovščina. Od vpisanih dijakov tako le eden od šestintridesetih ni bil iz predvidenega okoliša. Glavnino so predstavljali gradbinci z dvo- in tri letnim ter gradbeni tehniki s štiriletnim šolanjem. Gradbeni tehniki se konec osemdesetih let niso več vpisovali, ker ni bilo več na voljo štipendij in ne možnosti za zaposlitev. V okviru srednja gradbene in naravoslovne šole so delovali tudi programi tekstilne usmeritve. Tako so bili na šoli v letu 1985/86 naslednji vzgojnoizobraževalni programi: za gradbeništvo, naravoslovno-matematično tehnologijo, družboslovje (do 1985/86), tekstilno usmeritev in več programov za odrasle. Veliko dijakov je dobivalo štipendije, vsi gradbinci, skoraj vsi tekstilci in več kot polovica naravoslovne dejavnosti. V naravoslovno dejavnost se je vpisovalo izredno veliko dobrih dijakov in temu primeren je bil tudi njihov učni uspeh. Zaradi številnih programov je poleg redno zaposlenih na šoli poučevalo tudi precej zunanjih sodelavcev, kar je oteževalo usklajevanje dela. PREDMETNIK za VZGOJNOIZOBRAŽEVALNI PROGRAM GRADBINEC II (gradbeni tehnik)

Predmet	1	2	3	4
slovenski jezik	4	3	2	2
angleški jezik	2	2	2	2
umetnostna vzgoja	2			
samoupravljanje s temelji marksizma	2	2	1	1
zgodovina	2	2		
geografija	2			
matematika	3	3	3	3
fizika	2	2	2	2
kemija	2	2		

biologija	2			
OIZ	2	2		
telesna vzgoja	2	2	2	2
OTP	3			
zdravstvena vzgoja	1	1		
gradiva		2	2	
praktični pouk		3	2	2
tehnično risanje z op.g.		3		
visoke zgradbe		3	3	4
nizke zgradbe		3	2	4
geodezija			3	2
organizacija in ekonomika poslovanja			2	
računalništvo			1	
gradbena mehanizacija			5	6
izbirni strokovni predmet				2
proizvodno delo	80 ur/ leto	80 ur/ leto	120ur/ leto	120ur/ leto

V šolskem letu 1986/87 so začeli uvajati nove spremembe v usmerjenem izobraževanju. Izkazalo se je, da je z enakimi osnovnimi programi (srednji, skrajšani in nadaljevalni) za vse dijake v prvih dveh letih šolanja nesmisel, saj je bil za nekatere program veliko pretežak, za druge pa prelahak. Nivo znanja slednjih je zato padel. Po novem so zaradi tega vpeljali splošnoizobraževalne predmete različnih težavnostnih stopenj. Prenovljeni program usmerjenega izobraževanja, kakor so ga imenovali, je spet uvedel zaključne izpite. Prva generacija ajdovskih prenovljenih naravoslovcev (srednješolcev naravoslovno-matematične dejavnosti) je zaključni izpit opravljala junija 1992 iz štirih predmetov, enega so lahko nadomestili s seminarsko nalogo.

V reformnem letu 1986/87 se je program naravoslovno-matematična tehnologija spremenil v naravoslovno-matematično dejavnost. V predmetnik je bilo vključenega več družboslovja, ki je bilo v prvi fazi usmerjenega izobraževanja v tem programu močno skrčeno (več ur zgodovine, geografije, sociologije, psihologije in drugega tujega jezika), tako da je bil vse bolj podoben gimnazijskemu. V šolskem letu 1989/90 se je preimenoval v naravoslovno-matematično usmeritev, že naslednje šolsko leto pa je bil po dolgih letih spet razpisan gimnazijski program. V njem ni bilo več učnih predmetov samoupravljanje s temelji marksizma, ne obrambe in zaščite in ne osnov tehnike in proizvodnje.

Leta 1992 je srednje šolstvo prešlo iz občinske pod republiško skrb. Konec je bilo s samoupravljanjem, ravnatelj je prevzel večja pooblastila, ostal pa je svet šole, vendar v drugačni sestavi.

Tekstilna usmeritev (dislocirana enota 1985/86-1990/91, samostojna 1991/92-)

Zametke uresničevanja tovrstnih potreb lahko na tem območju prepoznavamo v Vajenski šoli oblačilne stroke v Vrhpolju, ki je svoje delo začela leta 1947 kot oddelek splošne strokovne šole v Idriji. V njenem petnajstletnem obdobju delovanja so jo svoj čas nameravali celo preseliti v Ajdovščino. Po dogovorih s Srednjo tekstilno in obutveno šolo Kranj, ki jih je imela šola že v šolskem letu 1984/85, so v šolskem letu 1985/86 odprli oddelek omenjene šole, ki je izvajal triletno izobraževalne programe za poklic tekstilnega konfeksionarja, s šolskim letom 1986/87 pa še program za tekstilnega mehanika. Šolski okoliš je zajel dijakinje deset nekdanjih primorskih občin od Kopra, Postojne do Tolmina. Vpis je bil zelo spodbuden. Večina je bila vozačic. V devetdesetih letih je dvo- in triletno programe obiskovalo tudi več kot 250 deklet. Šola je zahtevala specialno opremo, zato so usposobili štiri delavnice in dve učilnici. Dijakinje so imele na razpolago 80 sodobnih šivalnih strojev, ki so jih nakupili s pomočjo domače konfekcijske industrije. Dekleta, ki so uspešno zaključila šolanje, so lahko nadaljevala izobraževanje v 4. letniku kranjske srednje tekstilne šole. Nekatere pa so po se enoletni praksi v Mariboru usposobile za tekstilne modelarke. Zanimiva novost, ki so jo tekstilke prinesle na šolo, so bile modne revije njihove mladostne ustvarjalnosti. V šolskem letu 1991/92 se je šola osamosvojila. Program so v šolskem letu 1996/97 nadgradili s programom konfekcijski modelar (3+2) in tako omogočili dijakom doseg srednješolske izobrazbe do katere so prej lahko prišle le v Kranju in Mariboru. Po petih letih šolanja so tekstilke, ki so želele postati konfekcijske modelarke morale opraviti tudi zaključni izpit. Toda tudi zanimanje za tekstilni program je sčasoma splahnelo, tako da s šolskim letom 2000/01 program ni bil več razpisan. V petem razredu pa v jubilejnem letu srednje šole zadnje tekstilke zaključujejo pred leti močno zanimiv in zaseden učni program.

Srednja šola Venko Pilon (1992/93-)

S šolskim letom 1992/93 je šola zopet dobila novo ime Srednja šola Venko Pilon. Pod njenim okriljem se je živopisnost vzgojnoizobraževalnih programov nekoliko ustalila. S šolskim letom 1992/93 se zaključi program gradbinec, za tekstilke so ga nadaljevali še nekaj let, s šolskim letom 1993/94 se je iz zadnjega razreda poslovilo 35 dijakov naravoslovno-matematična smeri, zaživela pa je nova gimnazija in nazadnje še program za predšolske vzgojitelje. Februarja 1993 je začela delovati šolska svetovalna služba za srednjo šolo in dijaški dom, ki je še vedno v sestavi srednje šole. Prej so svetovalno delo opravljali razredniki, ravnatelj, predstojnik, vodja doma, v težjih primerih pa psihologinja na občinskem centru za socialno delo.

Reformirana gimnazija (1990/91-)

S šolskim letom 1990/91 je bila zopet vpeljana gimnazija, katere temeljno poslanstvo je priprava za nadaljnje izobraževanje. V prvem letniku je bilo v Ajdovščini v dveh vzporednicah 69 dijakov. V predmetniku za gimnazije ni bilo več socializma s temelji marksizma, osnov tehnike in proizvodnje ter obrambe in zaščite, zato pa več pouka slovenskega jezika, zgodovine, matematike, tujega jezika in športne vzgoje. Splošni predmeti so podobni kakor jih je poznala gimnazija pred usmerjenim izobraževanjem, le da je drugi tuj jezik zamenjala nemščina, namesto katere pa so dijaki od leta 1996 lahko izbrali tudi italijanščino. V drugem, predvsem pa v tretjem in četrtem letniku dijaki izbirajo med ponudbo izbirnih predmetov, skladno z željami za katere predmete se kasneje odločijo pri opravljanju matur. Poleg tega so dolžni opraviti tudi določeno število ur obveznih izbirnih vsebin. Te izpolnijo skozi različne kulturne, kulturno umetniške in športne aktivnosti skozi vsa štiri leta šolanja.

V šolskem letu 1993/94 je bila uvedena matura z zunanjim preverjanjem. Prve take mature so bile poskusne, prave, z zunanjim preverjanjem in se je vanje vključila tudi prva generacija ajdovskih maturantov pa so potekale junija 1995. Obsega obvezne vsebine in sicer iz slovenskega jezika, tujega jezika in izbirne vsebine iz dveh predmetov, ki jih ponudi šola in za katere se odloči dijak, z določenimi omejitvami predvsem pri kombinacijah predmetov podobnih vsebin. Dijaki gimnazije so lahko izbirali med zaključnim izpitom in maturo, od * je obvezen zaključek z maturo. Z maturo lahko nadaljujejo študij na univerzah, z zaključnim izpitom pa le na visokih in višjih šolah. Opravljanje eksterne mature je velik izziv ne le za dijake, marveč tudi za profesorje, zato so razumljive obsežne in poglobljene priprave nanjo. Uspeh na maturi je ocenjen s točkami, ki so nato eden temeljnih meril za sprejem na študijske usmeritve, ki morajo zaradi velikega povpraševanja omejiti vpis. Navadno je vztrajno in požrtvovalno delo med šolski letom skozi vsa štiri leta šolanja tudi dobra podlaga za uspešno opravljeno maturo in za odprte možnosti za nadaljnji študij, kar je velikega pomena za dijake, nič manj pa tudi za profesorje, saj se v uspehih učencev zrcali tudi njihovo delo in odraža ugled šole.

Predšolska vzgoja, vzgojitelj-ljica (1998/99-)

Že oktobra 1946 beremo v poročilu Duše Ferjančič referentke za otroške vrtce, da nameravajo odpreti tečaj za pomožno učiteljstvo za otroške vrtce v času počitnic. Priporočali so ustanovitev šole v Vipavi, v stavbi, ki naj bi jo izpraznila vojska. Do ustanovitve šole ni prišlo. Dekleta so se za poklic vzgojiteljice najprej izobraževala na petletnih učiteljskih v Ljubljani, nato v Idriji in Kopru. Spremembe zahtev po stopnji izobrazbe vzgojnega osebja v vrtcih so prinesle srednješolski program vzgojiteljica predšolskih otrok. S šolskim letom 1998/99 je poleg še štirih srednjih šol v slovenskem prostoru ta program uspela pridobiti prav srednja šola v Ajdovščini. Program izobraževanja

za poklic vzgojitelj predšolskih otrok traja štiri leta in se zaključi s strokovno maturo sestavljeno iz izbirnega in obveznega dela. Vpis je bil že prvo leto izredno dober, zanimanje za tovrstno izobraževanje pa med primorskimi dekletimi še narašča. Dijakinje imajo omogočeno bivanje v dijaškem domu, ki deluje v sestavi srednje šole.

Dijaški dom (1946-)

Ajdovski dijaški dom ima bogato in pestro zgodovino. Potem ko so članice protifašistične ženske zveze in mladinske organizacije v Ajdovščini prostovoljno počistile in uredile prostore nekdanje barvarnice preje, so januarja 1946 v njih odprli dijaški dom. Namenjen je bil predvsem učencem nižje gimnazije. Ker so omogočili bivanje večjemu številu dijakov, so ob polletju lahko odprli še eno vzporednico 4. razreda nižje gimnazije. V začetku je bilo v domu 75 gojencev. V dveh manjših in dveh večjih spalnicah je bilo sicer prostora za 35 dečkov in 62 deklic. Kuhinja je bila začasno zunaj doma, a so jo urejali tudi znotraj. Prvi znan upravnik doma je bil Franc Batagelj, nato Alojz Bizjak, vzgojitelja pa Anica Podgornik in Rado Kodrič. Bizjaka je nasledila Marjanca Šeme. Že od vsega začetka so se srečevali s številnimi prostorskimi in kadrovskimi težavami. Zaradi težkih razmer so gojenci poleti 1946 celo zbežali iz doma, uradno baje zaradi domotožja. Uprava in lokalne oblasti so računale, da bo država poskrbela za novo gradnjo, a se je rešitev vedno znova umikala drugim potrebam. Leta 1950 je bilo v domu že gojencev, hrano pa je prejemalo še štirinajst nedomskih dijakov. Poleg ravnateljice, ki je bila hkrati tudi vzgojiteljica, je bilo zaposlenega tudi precej tehničnega osebja, potrebovali pa bi vsaj še dva vzgojitelja. Administratorka je leta 1951 prevzela taka dela tudi na gimnaziji. Za izboljšavo razmer si je veliko prizadeval tudi po letu 1954 ustanovljeni upravni odbor doma, ki mu je prva leta predsedoval ravnatelj gimnazije David Zupan. Kljub vsemu so gojenci že konec prvega šolskega leta presenetili s prireditvijo, naslednje leto je sledilo več proslav, pozornost pa je pritegnil tudi recitacijski večer ajdovskih univerzitetnih študentov. Poročilo iz šolskega leta 1954/55 še vedno prinaša podatke o nezavidljivem položaju dijaškega doma. V njem je bilo 72 otrok in le ena učilnica, ki je hkrati služila za jedilnico. Poročilo, ki ga lahko preberemo za šolsko leto 1960/61 je alarmantno. Stavba je bila nujno potrebna adaptacije. Pod njo se je stekala mestna kanalizacija, iz nje pa so v prostore prihajale podgane in miši in predvsem uničevale zaloge hrane. Rezervna posteljnina je bila skladiščena v vlažnih prostorih, drvarnice niso imeli in so v ta namen uporabili dvorišče. Kljub pomanjkanju primernih prostorov, so bili gojenci dejavni v različnih krožkih (šahovski krožek, športno društvo, dramska skupina, tamburaški zbor). Ker je primanjkovalo tudi vzgojiteljev, so poleg upravnice Nade Doljak Leskovec gojence predvsem ob večernih urah nadzorovali tudi nekateri učitelji oziroma profesorji iz gimnazije, pozneje iz ekonomske srednje šole. V več primerih pa so v dijaškem domu tudi dopolnjevali svojo učno obveznost. Tako sta bila nekaj let z domom tesno povezana tudi profesor zgodovine Štefan Trojar in profesorica slovenskega jezika Jožica Sever Trojar, eno leto tudi profesorica psihologije Mira Novak. Zadnje leto delovanja gimnazije v šolskem letu 1958/59, to je v letu šolske reforme, so bili v domu le še 4 gojenci iz gimnazije in 12 iz osnovne šole, ker pa se je v zameno za gimnazijo ustanovila

ekonomska šola, je bilo kar 45 gojenk iz prvih dveh letnikov te šole. Za bivanje v domu so gojenci plačali 5000 dinarjev na mesec, po petih letih je cena narasla skoraj za polovico, prav tako pa je naraslo tudi število gojencev, ki jih je bilo tedaj že čez 70. Ob neurejenih razmerah v domu sta v enem šolskem letu vzgojiteljske posle opravljali le upravnica čez dan in ob večerih knjigovodja. Kljub težkim razmeram je dom poleti 1963 in vse do novembra gostil otroke iz v potresu prizadetega Skopja, tako, da se je pouk na ekonomski šoli tedaj začel z veliko zamudo. Rednega vzgojitelja učitelja Ernesta Rojca je dom dobil s šolskim letom 1964/65. Po tem letu je zaradi zmanjšanega vpisa na ekonomsko šolo število gojencev nekoliko padlo. Od možnih 82 mest, so jih imeli zasedenih 52. Življenje in delo v domu je urejal domski red. Gojenci so ga lahko zapuščali z dovolilnicami, ki so jim jih izdajali vzgojitelji. Vstajali so ob 7.00, spat pa hodili med 21.00 in 22.00. Učna ura je bila za vse obvezna. Prost izhod so imeli med 19.00 in 20.00, ko so čistili učilnico, ki je bila hkrati tudi jedilnica. Dolžni so bili skrbeti za red in čistočo. Udarništvo pri pripravi kurjave in čiščenju prostorov je bilo tradicionalno že od vsega začetka. Enkrat tedensko so morali dijaki poribati pod v jedilnici, enkrat mesečno pa v spalnici, dnevno pometati učilnico in spalnico ter po potrebi pomagati v kuhinji. Včasih so lahko obiskovali večerne filmske predstave. Z ukinitvijo srednje ekonomske šole je padlo tudi število dijakov, nastajajoča gimnazija je v prve razrede sprejela večinoma dijake iz Ajdovščine in okolice. Prej pretesen dijaški dom ob Goriški cesti je postal prevelik in so ga s šolskim letom 1967/68 opustili, del pa preuredili v stanovanje za tajnico doma. Preselili so se na Idrijsko cesto, kjer je bila prej gimnazija in nato ekonomska šola. V isto stavbo se je preselil tudi otroški vrtec, ki je bil do tedaj na Štrancarjevi, v današnjih spodnjih prostorih glasbene šole. Vrtec je zasedel spodnje, dijaški dom pa zgornje prostore. Kuhinjo sta imeli obe ustanovi skupno in so jo uredili v nekdanjem ravnateljevem stanovanju. Strojepisnico ekonomske šole so preuredili v jedilnico dijaškega doma, prostore v zgornjem nadstropju v spalnice in učilnico, nekdanja zbornica je postala domska pisarna. Hkrati s preselitvijo sta se z odlokom občinske skupščine Ajdovščina obe ustanovi združili v eno, ki je nosila ime Otroški vrtec. Število dijakov je še vedno padalo, bilo jih je 20 do 25, tako da je postajal vprašljiv njegov obstoj. Ravnatelj vrtca in hkrati dijaškega doma Ernest Rojca in ravnateljica gimnazije Mira Novak sta obiskala starše vseh dijakov gimnazije iz bolj oddaljenih vasi in jih prepričevala, da bi otroke vpisali v dom. Rezultata ni bilo, število je še padalo, a so upravni organi v občini odločili, da kljub nerentabilnosti dom ostane. Čez dan so ga delno zapolnili šolski otroci, ki so se tam učili, zvečer pa odhajali na svoje domove. Rešitev za dijaški dom je pomenila ustanovitev poklicne gradbene šole. S šolskim letom 1972/73 je prvo polletje dom sprejel kar 56 bodočih zidarjev in tesarjev, drugo polletje pa jih je prišlo še 60. Večina so bili iz Bosne in Hercegovine. Naenkrat je celo zmanjkalo prostora, tako da so dekleta, ki so obiskovala gimnazijo zopet preselili v star dijaški dom ob Goriški cesti, seveda so ga prej nekoliko obnovili. Preuredili so dve veliki spalnici in učilnico ter popravili stopnišče. Vsi dijaki so imeli učilnico v starem domu. Število dijakov je še naraščalo, stiska je bila vse večja, zato so na silo zasedli še prostore v starem domu, ki jih je do tedaj uporabljal Rdeči križ. Leta 1975 so se začele priprave za gradnjo novega dijaškega doma. Dom je dobro sodeloval s šolskim centrom in z gradbenimi podjetji, saj so skupno organizirali roditeljske sestanke tudi v republiki, iz katere so bili dijaki. Vključevali so se tudi v srečanja učencev dijaških domov Primorske. Učenci so ustanovili tudi svojo mladinsko organizacijo. Namesto novega doma so stare velike spalnice pregradili v dve do tri manjše. Preuredili so tudi učilnice in razdelili učence mlajših in starejših skupin ter s tem preprečili pojavljajoče se teroriziranje novoprihajajočih učencev. Ko so na šolskem centru odprli še oddelek živilske stroke, je dijaški dom zanje začasno uredil prostore v opuščenem mlinu. Tri lokacije dijaškega doma so oteževale tudi delo vzgojiteljev, poslabšala pa se je tudi disciplina gojencev. Za del učencev gradbeništva je poskrbela tovarna Salonit Anhovo, tako da je zanje postavila barako ločeno od delavskega doma, dijaški dom Ajdovščina pa je dal vzgojitelja. V začetku osemdesetih let je bil dijaški dom še vedno enota vrtca, vodila jo je Gabrijela Berce, poleg nje pa je za gojence skrbelo sedem vzgojiteljev. Leta 1977 so določili lokacijo gradnje novega dijaškega doma, ki naj bi stal pri športnem centru Police. Dogradili so ga konec leta 1981. Pridobili so 240 ležišč v troposteljnih sobah. Z novim letom 1982 se je dom združil s srednjo šolo (tedaj Srednja gradbena šola Ajdovščina) v enotno organizacijo, vodja doma je bil Miha Bizjak. Še vedno deluje v okviru srednje šole.

Zaključek

Delovanje srednje šole v Ajdovščini, pod njenim okriljem pa tudi dijaškega doma je danes urejeno skladno z novimi šolskimi zakoni, ki so izšli leta 1996 in, ki celostno urejajo vsa področja izobraževanja. Z upokojitvijo dolgoletnega ravnatelja in direktorja šole Draga Bratine, je njeno vodstvo leta 2000 prevzel Alojz Likar. Direktor je hkrati ravnatelj gimnazije, dijaškega doma, tekstilnega programa in programa predšolske vzgoje. Leta 2014 je vodenje šole kot vršilec dolžnosti ravnatelja prevzel Andrej Rutar, naslednje leto pa je bil imenovan za ravnatelja šole.

Med ajdovskimi srednjimi šolami je gotovo najbolj perspektivna gimnazija, ki se ohranja, sicer tu in tam s kakšnim premorom, že šest desetletji. Osnovne šole v njeni okolici dajejo zadostno število prizadevne in sposobne mladine, ki svoje življenje vidi v nadaljevanju študija. Vsi drugi programi, ki jih je šola izvajala ali pa jih še izvaja, so navadno zapisani krajšemu roku trajanja, se pravi do zapolnitve potreb. Program Predšolska vzgoja pa je že dlje časa obstojen, verjetno prav zaradi svoje univerzalnosti in zato, ker dopušča nadaljni študi na mnogih smereh, z opravljenim petim predmetom mature pa je ta nabor še širši. Domiselno vodstvo šole pa vedno izbrska kakšno zanimivo izobraževanje, ki vsaj določeno dobo pomaga soohranjati delovna mesta tudi gimnazijskim profesorjem in zapolnjevati prazna ležišča modernega dijaškega doma. Ker pa je šola majhna, je do mladega človeka lahko veliko bolj prijazna, z njim se ukvarja osebno in neposredno. Srednja šola v Ajdovščini se je tudi zato skozi čas, navkljub težkim trenutkom ohranila.

